

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

AKČNÍ TVORBA VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ NA 1. STUPNI ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Hana Kratochvílová**
Vedoucí práce: PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana Kratochvílová**
Osobní číslo: **P10000542**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Akční tvorba ve Výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ**
Zadávající katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíle:

- Vytvořit projekt založený na využití akční tvorby ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ.
- Vybrané úkoly realizovat se žáky, reflektovat a zhodnotit z pohledu zúčastněných žáků (popř. učitelů).
- Zpracovat stručnou metodickou příručku pro učitele v praxi.
- Projekt bude fotodokumentován.

Požadavky:

- orientace v základních didaktických a oborových pojmech,
- znalost odborné literatury,
- vypracování projektu ve formě metodických listů

Metody:

- studium odborné literatury,
- metodické zpracování výtvarných úkolů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ROESELOVÁ, V. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8. FIŠER, Z., HAVLÍK, V., HORÁČEK, R. Slovem, akcí, obrazem - příspěvek k interdisciplinarnitě tvůrčího procesu. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5389-2. HAZUKOVÁ, H.; ŠAMŠULA, P. Didaktika výtvarné výchovy I. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2005, 129 s. ISBN 80-7290-237-7. GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6. PRŮCHA, J. Moderní pedagogika: 3., přepracované a aktualizované vydání. 3. upravené a doplněné vydání. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Hana Valešová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce:

6. prosince 2013

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 10. prosince 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych co nejupřímněji poděkovat paní PhDr. Haně Valešové, PhD., za její odbornou pomoc, cenné rady a vstřícnost při vedení mé diplomové práce, zejména pak za podnětné pedagogické působení při přednáškách během celého mého studia.

Zároveň bych chtěla poděkovat celé své rodině, především manželovi Jiřímu a dětem Aničce a Oliverkovi za neustálou láskyplnou podporu. Svým blízkým za pomoc, trpělivost a stálou podporu. Poděkování patří paní učitelce kamarádce, Mgr. Janě Pancové a dětem ze základní školy Slovanka, které mi umožnily realizovat aktivity v třídě 5. B.

Anotace

V diplomové práci s názvem „Akční tvorba ve výtvarné výchově na 1. stupni základní školy“ se zaměřuji především na fantazii, hru, představivost žáků a zabývám se akční tvorbou. Součástí práce je textová část, kde popisuji teoretické pozadí diplomové práce, zdroje inspirace a pracovní postupy, které jsem při tvorbě použila. Celkovým výsledkem mé prakticky orientované práce je soubor metodických listů.

Klíčová slova

akční tvorba, body-art, happening, instalace, land-art, projekt

Annotation

In the diploma thesis entitled „Action art in visual art education at primary school“ I focus above all on fantasy, games, imagination and I engage in action creation. The first part deals with the definitions of the terms especially for the general public to which are commentaries attached. The next part focuses on a short diversification of the action art and the artists. Another part of the thesis is a text part where I describe the sources of the inspiration and the work techniques that I used throughout the creation. The overall result of my practice oriented work is a set of methodical sheets.

Keywords

action art, body-art, happening, installation, land-art, project

Obsah

ÚVOD	12
1 TEORETICKÁ ČÁST	13
2 AKČNÍ UMĚNÍ – TVORBA.....	13
2.1 Happening.....	13
2.2 Body-art	14
2.3 Land-art	14
2.4 Instalace	15
2.5 Performance.....	16
2.6 Představitelé Akční tvorby	16
3 SOUČASNÉ POJETÍ VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ	22
3.1 Plánování a příprava výuky - úloha učitele ve výuce	25
3.2 Představitost, fantazie a hra	26
3.3 Projektová výuka ve výuce výtvarné výchovy - výtvarné řady a výtvarné projekty	29
4 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM.....	31
4.1 Vymezení RVP ZV v rámci vzdělávacích dokumentů	31
4.2 Pojetí RVP ZV	31
4.3 Cíle základního vzdělávání	32
5 PRAKTICKÁ ČÁST	35
5.1 Popis projektu.....	35
I. „Pod širou oblohou“.....	37
II. „Doteky přátelství“	48
III. „Tajemství budovy“	54
5.2 Hodnocení aktivit.....	60
6 VÝZKUMNÁ ČÁST – dotazníkové šetření	62
6.1 Cíl šetření.....	62
6.2 Formulování otázek	62
6.2.1 Předpoklady	63
6.3 Metoda šetření	64
6.4 Popis zkoumaného vzorku.....	64
6.5 Charakteristika šetření	64
6.6 Průběh šetření u dotazníku pro žáky 5. třídy ZŠ.....	65
6.7 Průběh šetření u dotazníku pro učitele 1. stupně ZŠ.....	70
6.8 Diskuze k výsledkům dotazníkového šetření	74
ZÁVĚR	75
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	78
Seznam příloh.....	80

Seznam obrázků:

Obr. 1: Strom splněných přání	38
Obr. 2: Můj barevný kamarád	40
Obr. 3: Rozkvetlý zázrak	42
Obr. 4: Příběhy z přírodnin.....	45
Obr. 5: Oživé stromy.....	47
Obr. 6: Hádej a hledej, hledej a hádej.....	50
Obr. 7: Živé obrazy - Duha.....	53
Obr. 8: Živé obrazy - Třída 5. B.....	53
Obr. 9: Veselé stopy	55
Obr. 10: Poselství	59
Obr. 11: Strom splněných přání	P5
Obr. 12: Strom splněných přání	P5
Obr. 13: Strom splněných přání	P6
Obr. 14: Strom splněných přání	P6
Obr. 15: Strom splněných přání	P7
Obr. 16: Strom splněných přání	P7
Obr. 17: Můj barevný kamarád	P8
Obr. 18: Můj barevný kamarád	P8
Obr. 19: Můj barevný kamarád	P9
Obr. 20: Můj barevný kamarád	P9
Obr. 21: Rozkvetlý zázrak	P10
Obr. 22: Rozkvetlý zázrak	P10
Obr. 23: Rozkvetlý zázrak	P11
Obr. 24: Rozkvetlý zázrak	P11
Obr. 25: Rozkvetlý zázrak	P12
Obr. 26: Rozkvetlý zázrak	P12
Obr. 27: Rozkvetlý zázrak	P13
Obr. 28: Rozkvetlý zázrak a Strom splněných přání	P13
Obr. 29: Příběhy z přírodnin	P14
Obr. 30: Příběhy z přírodnin	P14
Obr. 31 - 32: Příběhy z přírodnin	P15
Obr. 33: Oživé stromy	P16

Obr. 34: Oživé stromy	P16
Obr. 35: Hádej a hledej, hledej a hádej	P17
Obr. 36: Hádej a hledej, hledej a hádej	P17
Obr. 37: Hádej a hledej, hledej a hádej	P18
Obr. 38: Hádej a hledej, hledej a hádej	P18
Obr. 39: Hádej a hledej, hledej a hádej	P19
Obr. 40: Hádej a hledej, hledej a hádej	P19
Obr. 41: Hádej a hledej, hledej a hádej	P20
Obr. 42: Živé obrazy	P21
Obr. 43: Živé obrazy	P21
Obr. 44: Živé obrazy	P22
Obr. 45: Živé obrazy	P22
Obr. 46: Živé obrazy	P23
Obr. 47: Živé obrazy	P23
Obr. 48: Živé obrazy	P24
Obr. 49: Živé obrazy	P24
Obr. 50: Veselé stopy.....	P25
Obr. 51: Veselé stopy.....	P25
Obr. 52: Veselé stopy.....	P26
Obr. 53: Veselé stopy.....	P26
Obr. 54: Veselé stopy.....	P27
Obr. 55: Veselé stopy.....	P27
Obr. 56 – 57: Veselé stopy	P28
Obr. 58: Poselství	P29
Obr. 59: Poselství	P29
Obr. 60: Poselství	P30
Obr. 61: Poselství	P30
Obr. 62: Poselství	P31
Obr. 63: Poselství	P31
Obr. 64: Poselství	P32
Obr. 65: Poselství	P32

Seznam grafů:

Graf 1: Pohlaví respondentů	65
Graf 2: Nejoblíbenější aktivita	66
Graf 3: Co ovlivnilo výběr aktivity	67
Graf 4: Nejméně oblíbená aktivita	68
Graf 5: Co nového jsem se naučil(a)?	69
Graf 6: Věkové rozmezí respondentů	70
Graf 7: Nejpovedenější aktivita.....	71
Graf 8: Nejhůře povedená aktivita	72
Graf 9: Zařazení akční tvorby do výtvarné výchovy	73

Seznam použitých zkratk:

PV – Předškolní vzdělávání

RVP – Rámcově vzdělávací program

SV - Střední vzdělávání

ŠVP - Školní vzdělávací program

VV – Výtvarná výchova

ZV – Základní vzdělávání

ZŠ – Základní škola

ÚVOD

Téma „Akční tvorba ve výtvarné výchově na 1. stupni“ jsem si vybrala proto, abych poukázala, že výtvarná výchova není jen o kresbě, malbě a jiných výtvarných technikách, ale především o hře, kreativitě a spontánnosti. Děti se v akční tvorbě stávají spolutvárci a zároveň aktéry zadaného tématu. Dalo by se říci, že jsou partnerem učitele, s nímž vnáší nápady do jejich společného díla. Jsou schopny o něm diskutovat až k finální realizaci samotného výtvarného díla.

V teoretické části podrobněji popisuji akční tvorbu, která zahrnuje různé umělecké směry. Všechny směry mají jedno společné: „myšlenku, empatii, kreativitu a hravost.“ Myslím si, že v dnešní době, kdy je vše velmi uspěchané a tempo života je rychlé, zapomínáme právě na to, jak jsou děti hravé a jak se umí radovat z něčeho nového.

Ve své práci jsem nezapomněla uvést Rámcově vzdělávací program, dále jen RVP, který by pro každého učitele nebo pedagoga měl být součástí přípravy. Hlavní myšlenkou samotného RVP je, dát učitelům možnost zapracovat do školního vzdělávacího programu takové formy a metody práce, které by plnily cíle vzdělávacího procesu.

V praktické části jsem dala přednost skupinové výuce a projektové metodě před frontálním vyučováním. Škála forem výuky je opravdu pestrá a záleží pouze na tom, jak jsme schopni ji využít. Výtvarnou výchovu jako takovou dokážeme zařadit do všech vzdělávacích oblastí.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Tato část diplomové práce vysvětluje pojmy týkající se akční tvorby a akčního umění včetně jejich hlavních představitelů.

2 AKČNÍ UMĚNÍ – TVORBA

Tato kapitola je věnována akční tvorbě. Okrajově je nastíněno, co znamená tento pojem, jak jej charakterizujeme a co přináší do výtvarné výchovy.

Akční umění lze paradoxně nejlépe vymezit tím, čím není: není malbou ani plastikou, nevyjadřuje se tužkou, rydlem, štětcem ani špachtlí. Jde o tvorbu, jež nevytváří obrazy, sochy ani jiné tradiční artefakty. V akčním umění je do tvůrčího procesu zapojena veškerá bytost tvůrce. Tvůrčí proces zprostředkuje cestu od vjemů a zážitků k duchovnímu významu, myšlenkovému obsahu či obecnému smyslu aktivit.

Pro akčního umělce se zdrojem inspirací stává obyčejná životní situace, různé druhy lidské činnosti, zvyky a hry. Opouští umělecká pravidla, která byla po staletí respektována. S akční tvorbou je úzce spojena také hra a hravost. Hra vede k uvolnění se ze sevření klasické tradice umění, nastupuje volnost, nezávaznost, sjednocení záměrného s náhodným.

Kořeny akčního umění můžeme hledat už v kultovních obřadech našich dávných předků. V té době tanec, hudba, divadlo a výtvarné umění byly spolu užívány v rituálech. Umění ještě plně patřilo životu, bylo jeho nedílnou součástí, jako třeba náboženství.

Akční umění má několik forem, jako např. akční malba, body-art, land-art nebo tzv. happeningové akce a další. S těmito pojmy se setkáváme i v českém akčním umění, proto bych ráda některé přiblížila a později využila v praktické části.¹

2.1 Happening

Termín uvedl do života Allan Karpov v roce 1959. Chápal jej jako umělecké dílo realizované v prostoru, aktivované umělcem a diváky, definoval jej jako asambláž událostí uskutečněných nebo vnímaných v různých časech na více místech. Součástí

¹ srov. HAVLÍK, V., HORÁČEK, R., ZHOŘ, I., *Akční tvorba*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1991. s. 7-16.

happeningů může být jednoduchá krátká událost – *event*², která je někdy realizována i samostatně. Pojem se váže především na aktivity členů hnutí Fluxus. Dalšími organizátory happeningů byli Američané Dick Higgins, Claes Oldenburg, Robert Rauschenberg, Němec Wolf Vostell či Francouz Ben Vautier. V Japonsku Mlynářčík a u nás to byl Milan Knížák.³

2.2 Body-art

Body-art je částí akčního umění, které v překladu znamená *tělové umění* nebo *umění těla*. Jeho důležitost si začala uvědomovat řada umělců od 60. let 20. století. Myšlenkou bylo, že tělo je naším nástrojem, předmětem i překážkou našeho konání. Lidské tělo používá jako základní vyjadřovací prostředek. Pracuje s prožitkem vlastního těla, se strachem, náhodou, ale i každodenními rituály. Body-artisté často experimentují se svým tělem, často evokují základní vědomé i podvědomé pohnutky určující naše chování. Některé akce hraničí až s ohrožením života.⁴

Dominantními osobnostmi českého body-artu jsou Jan Mlčoch, Petr Štembera a Karel Miler. Stejně jako u performance je výstupem fotografická či filmová dokumentace nebo slovní záznam.

Mezi významné představitele body-artu patří mezi jinými Herman Nitsch, Otto Mühl, Rudolf Schwarzkogler, Günter Brus, Chris Burden, Vito Acconci, Marina Abramović, Gina Pane, Anna Mendieta, Jana Sterbak. Mezi české představitele patří Ondřej Brody, Dalibor Chatrný, Milena Dopitová, Lenka Klodová, Václav Stratil, Jiří Surůvka, Jiří Šigut.

2.3 Land-art

Tento výtvarný směr uvádím proto, že ani na základních školách by prostorová činnost v přírodě neměla při práci s dětmi chybět a zemní umění nebo umění země by mělo být inspirací pro učitelky základních škol.

Land – art vznikl v USA v 60. letech 20. století. U nás se používá název *zemní umění* nebo *umění země*. Jedním z jeho východisek byl minimalismus. Umělci tohoto

² Event – slovo, které není vzdálené originálnějšímu pojmu happening, v angličtině znamená událost, příhodu, případ - MORGANOVÁ, P., *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009. s. 149.

³ Srov. FIŠER, Z., HAVLÍK, V., HORÁČEK, R. *Slovem, akcí, obrazem* - příspěvek k interdisciplinaritě tvůrčího procesu. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 104.

⁴ Srov. MORGANOVÁ, P., *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009, s. 99-100.

směru vystřídali zobrazování přírody klasickými prostředky přímým kontaktem s přírodou a to buď s využitím netypických materiálů, nebo přímým zásahem do ní.⁵

Umělci opouštěli galerie, aby mohli pracovat v reálném prostoru krajiny. Tito umělci, tzv. land-artisté, pociťovali v galeriích stísněný prostor, a proto se výtvarně vyjadřovali v otevřeném prostoru přírody.

Názory a postoje k tomuto uměleckému směru se ale různí. Vzhledem k zásahům do přírody bývá často kritizován i přesto, že pro většinu umělců je charakteristický ekologický postoj. Ten zaujímá i Angličan Richard Long, který, jak je uvedeno v publikaci Průvodce výtvarným uměním Slavík, používá materiál přírody, avšak tento „materiál přírodě nekrade a nekuchá jí břicho - jen jej jinak uspořádá.“⁶

„Raději jsem ochráncem a spolupracovníkem přírody, než bych i já byl jejím vyděračem“, Richard Long⁷

Další evropští umělci – například Andy Goldsworthy nebo David Nash využívali přírodních forem a materiálů (dřevo, vodu, hlínu, led). Taková díla pak byla součástí přírody, kde tak, jako příroda sama, i ona prodělávala vlivem tepla, větru, zimy určité změny.

I čeští land-artisté - Ivan Kafka (*Lesní koberec*) nebo Zora Ságlová (*Kladení plín u Sudoměře* – akce, 1970) se mohou stát velkou inspirací pro výtvarné činnosti dětí předškolního věku.

Děti, které jsou zvyklé uskutečňovat výtvarné akce v přírodě, využívat přírodní formy, protože přírodní materiály jsou kreativnější a rozvíjí se v nich smyslové, výtvarné a estetické vnímání. Pěstujeme v nich smysl pro krásu a pro ochranu přírody.

2.4 Instalace

Termín instalace označuje široké spektrum prací, které se rozvíjejí v prostoru a čase (vtahují diváka dovnitř děje časoprostorové situace), mísí prostředky klasických a nových médií. Za předchůdce instalace lze označit Merzbau dadaisty Kurta

⁵ Srov. FIŠER, Z., HAVLÍK, V., HORÁČEK, R., *Slovem, akcí, obrazem* - příspěvek k interdisciplinarní tvůrčího procesu. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 105.

⁶ BLÁHA, J., SLAVÍK, J., *Průvodce výtvarným uměním*. 1. vyd. Praha: Práce, 1997, 126 s. Pomocné knihy pro učitele a žáky (Práce), s. 92.

⁷ tamtéž, s. 93.

Schwitterse, který zaplňoval celý prostor bytu vlastními objekty, nebo později v 60. letech 20. století prostorové práce Eda Kienholze či George Segala, pro něž se tehdy používal termín environment. Instalace se váží na konkrétní místo definované jeho sociálním, politickým kulturním či architektonickým kontextem a nazývají se specific art.

Umění instalace se stává jedním z hlavních žánrů v 90. letech 20. století. Jeho rozvoj do dnešních dnů způsobila flexibilita a rozmanitost výrazových prostředků, které pod tento termín spadají. Umělci instalačního umění jsou např.: Joseph Beuys, Christian Boltanský, Hans Haacke, Robert Gobera, Barbara Kruger, Nancy Holt, z českých umělců pak Ivan Kafka, Zorka Ságlová, Milan Knížák, Milena Dopitová či Ján Mančuška.⁸

2.5 Performance

Pojem, který se začal používat koncem 70. let 20. století a označoval tělesnou akci, prezentovanou před publikem. Na rozdíl od happeningu nebyla performance příliš závislá na přímé aktivitě diváků. Pro performanci je typický koncentrovaný psychofyzický prožitek místa a času, umocněný nevypočitatelnou reakcí okolí.⁹

2.6 Představitelé Akční tvorby

Zorka Ságlová

Byla významnou organizátorkou kolektivních akcí na přelomu 60. a 70. let 20. století. V dubnu roku 1969 realizovala svou první akci *Házení míčů do průhonického rybníka Bořín*. Se skupinou přátel vhodila do rybníka 37 barevných míčů.

Zapojení předmětů do přírodního prostředí je pro většinu akcí Zorky Ságlové typické. To se stalo i základem happeningu *Pocta Fafejtovi* (1972). Inspirovala ji legendární skupina Plastic People, která své výrobky propagovala originálními slogany.

Vytvořila několik land-artových akcí. Na jaře roku 1970 vytvořila dvě. První akce byla *Pocta Gustavu Obermanovi* (1970), které se účastnilo několik nejbližších přátel a příbuzných. Druhým land-artovým projektem bylo *Kladení plín u Sodoměře* (1970),

⁸ Srov. FIŠER, Z., HAVLÍK, V., HORÁČEK, R. *Slovem, akcí, obrazem* - příspěvek k interdisciplinaritě tvůrčího procesu. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5389-2.

⁹ Srov. tamtéž

kde Ságlová rozložila s pěti pomocníky 700 čtverců bílé tkaniny do tvaru velkého bílého trojúhelníku na místě, kde byla velká husitská bitva.

Vedle *Pocty Obermanovi* uvedla Ságlová další monumentální ohňovou akci *Pocta jasným hvězdám* (1972). Na první jarní den zapálila bezmála 120 ohňů nedaleko Světlé nad Sázavou.

Karel Miler

Zajímal se o experimentální poezii, která se stala základem jeho tvorby. V roce 1971 se seznámil s Petrem Štemberou. Pod jeho vlivem vytvořil svou první akci *Přenášení kamenů*. Uvědomil si, že věc lze vyjádřit tělem, bez použití jediného slova. Z tohoto uvažování Milera vzniklo v roce 1973 další dílo *Limity*. V této akci jde o dvě pozice těla, přičemž v první pozici je co nejvíce skrčená a ve druhé zase natažená proti zdi. Jde o jednoduché pozice, přesto se v nich odráží možnosti a určité tajemství našeho těla. Velmi brzy bylo jasné zaměření Milera, které bylo čistě konstruktivního rázu, jež bylo Štemberovi cizí.

Karel Srp řekl: „*Miler je především básníkem těla, nevytváří riskantní situace, jeho akce dýchají vnitřní poetikou, někdy až filozofickou meditací.*“¹⁰

K jeho nejzajímavějším akcím patří *Identifikace* a *Kolmice*, obě z roku 1973. Obě jsou založené na gravitaci. Gravitace je neviditelná a přitom jí všechno podléhá. V díle *Identifikace* (1973) je autor zachycen ve chvíli, kdy je schoulen do klubička a přepadává z hromady panelů do prostoru. Některým zasvěceným tato akce vzdáleně připomene *Skok do prázdna* od Yvese Kleina z roku 1960. V *Kolmici* (1973) je naopak zachycen v okamžiku, kdy je jeho tělo kolmé k příkrému svahu v okamžiku těsně před tím, než ztratilo půdu pod nohama.

Petr Štembera

Petr Štembera patří mezi klíčové postavy českého akčního umění. Na konci 60. let 20. století se začal zabývat land-artovou tvorbou. Mezi léty 1970-71 uskutečnil řadu zásahů do přírodního prostředí. Nejvýznamnější land-artovou akcí byla *Velká louže* (1970), kde se snažil zarovnat zatopenou pastvinu do tvaru trojúhelníkového klínu.

¹⁰ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009. s. 110.

Patří mezi nejvýznamnější představitele českého body-artu. Jedním ze zásadních zážitků pro autorovu akční tvorbu byl zážitek z Paříže, kde strávil deset dní bez jídla. Zde si začal uvědomovat, jak to člověka může obohatit nejen psychicky, ale i fyzicky.

V roce 1975 zrealizoval dvě velmi náročné akce, *Štěpování* a *Spaní na stromě*. V obou těchto akcích si autor pohrává se svých vlastním tělem a jeho možnostmi.

Jan Mlčoch

Pro několik autorů se stalo putování náplní několika akcí. Jedním z umělců byl Jan Mlčoch, který 26. dubna 1974 uskutečnil svoji první akci *Výstup na horu Kotel*. Cestou na horu v Krkonoších vystoupil za velice špatného počasí a neobvyklý výstup si celý fotografoval.

Pro akční tvorbu bylo určující jeho setkání s Karlem Milerem a Petrem Štemberou. Ve druhé akci *Igelitový pytel* (1974) se objevuje velké téma, jehož motivem je izolace – odcházení a navracení se k lidem. V igelitovém pytli zůstal celých 34 minut. Po této době začal nad sebou ztrácet kontrolu a pytel rozřízl nožem. Touto akcí se velmi přiblížil Petru Štemberovi, který často zacházel až za hranice svých možností. Jindřich Chalupecký řekl: „*Jak sami říkají, chtěli zvládnout ony krajní situace, nepodlehnout jim, udržet v nich a nad nimi bdělou kontrolu vědomí.*“¹¹

Jak jsem již uvedla, Mlčoch poměrně často zacházel za hranice svých možností, přesto Jan Mlčoch udělal řadu neobvyklých a prostých akcí, např. *Mytí?* (1974) nebo *Vzpomínky na p.* (1975). Při posledně zmiňované akci autor prodával svoje osobní věci na městském tržišti. Další akce *Mýr-nyx-týr-nyx* (1975) – na svém těle pašoval do Maďarska ve speciální bandáži z hlíny hrst dešťovek.

Akce *Tam a zpět* (1976) se dostává do jiné roviny. Člověk již není v ohrožení života. Jeho nejoriginálnější akce, která byla vrcholným uměleckým gestem a symbolem odchodu z umělecké scény se jmenuje *Noclehárna* (1980). Tato akce byla realizována v galerii De Appel v Amsterdamu.

¹¹ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009, s. 120.

Eugen Brikcius

Byl členem Křižovnické školy čistého humoru bez vtipu (KŠ) a podle Milana Knížáka patří k nejvýznamnějším osobnostem českého akčního umění 60. let 20. století. Upozornil na sebe organizací výtvarných happeningů. Na jaře 1967 realizoval několik akcí. V první verzi bylo cílem vytvoření *Zátiší* s pivem na Kampě, které existuje v každé hospodě. Druhou (zimní verzi) *Zátiší* zorganizoval v roce 1968. Rozdíl byl v tom, že se zlatavá barva piva na bílém sněhu mnohem lépe vyjímal. Splnění dětského snu sobě i jiným umožnit prožitek nádherného obřadu vzniká happening *Děkuvzdání* (1967). Bohužel happening byl přerušen policií a za několik dní poté se autor dostal až před soud. Svou akci před soudem obhájil a Brikcius soudní proces prohlásil za happening, který překonal všechny umělecké snahy.

Na podzim roku 1967 se uskutečnil ve Špálově galerii v Praze u příležitosti osvobozujícího rozsudku happening *Patření na ideu obrazu*.

Brikcius uspořádal celou řadu happeningů, které lépe vyjadřovaly jeho postoj k tomuto druhu umění. Na konci 60. let to byly především pikniky, *Piknik na Zámeckých schodech* (1968), jimiž se snažil „mapovat“ město.

Brikciův piknik byl natolik svobodný, že nebránil jinému Rudolfovi Němcovi realizovat několik podobných akcí.

Ivan Kafka

Narodil se 29. února 1952 v Praze. Kafka se vyjadřoval především velkými instalacemi v krajině, kde uváděl předmět do nových vztahů k přírodním dějům. Kafkovy realizace byly založeny na pevně stanoveném konceptu, jehož důležitou součástí byla přesně formulovaná myšlenka. S *Povídkou skládání, vlání a zvedání* (1975-76) začala poetická tvorba Ivana Kafky.

V mnoha autorových dílech hrál velmi důležitou úlohu geometrický tvar. V raných dílech to byla duralová krychle nebo čtverec. *Cyklus bez názvu* (1979-80) nebo *Přemístění I (dno rybníka)* (1981) a *Přemístění II (hladina rybníka)* (1981-83) nebo *Sebraný odlesk, 12.00* (1982-84). Později to byly jiné geometrické tvary, které byly inspirací k dalšímu dílu *Bílá koule na Bílé hoře* (1984), a jehlan, který se uplatnil v instalacích *Společný Jyväskyläský kopec na jezeře* (1986) nebo *Skutečnost + sen/Dvě*

skutečnosti (1990), vrchol kamenného jehlanu tvoří vrcholek hory stojící za hranicemi. Toto dílo v sobě obsahuje autorův humor a hravost. Od počátku 80. let 20. století vytvářel Kafka neméně zajímavé instalace jak v městském prostředí, tak i v interiéru.

Tomáš Ruller

Propojení akce a instalace je typické pro ranou tvorbu Tomáše Rullera. Nejakčasnější instalací je *Brázda*, kdy vychodil z jednoho konce chmelnice na druhý pěšinu. Někdy je instalace spíše výzvou k akci, jindy jakýmsi pozůstatkem. V některých případech obojím. Tak tomu bylo v jedné zajímavé akci-instalaci *Odtud až potud* (1981).

V roce 1983 realizoval svou další akci *Za stání*, kdy jeho hlavní náplní bylo pozorovat moře. Ruller v této performanci spojil prožitek z vnímání přírody v její nejtajemnější podobě. Rullerova síla byla právě v podobných akcích, kdy minimálním gestem dokázal navodit napětí a diváka vtáhnout do nepostřehnutelného děje.

Ruller reprezentoval pozdní proud tělového umění, tzv. postmoderní performance. Ve svých performancích pracoval s nejrozmanitějšími materiály, které dokázal umělecky vyzdvihnout a někdy je ponechával v podobě instalace jako autentický pozůstatek. Instalace, ve kterých využil jednoduché gesto padání sádry, nebo jiného sypkého materiálu jsou tyto akce – instalace *Kámen* (1983), *Prášení na konci chodby* (1984), *Padání* (1985) a *Pakulení* (1987)

V roce 1986 se stal členem sdružení performerů Black Market, kde se setkali umělci z různých koutů Evropy.

Performanci se vedle tvorby instalací věnuje dodnes.

Milan Knížák

Kameny v jeho tvorbě sehrály důležitou úlohu, Svědčí o tom i citát z autorovy knížky *Pět kamenů*:

„Rituálnost kamene mne vyprovokovala (během let) k mnoha manipulacím (a to jak fyzikálním, tak i duševním) s nalezenými kameny. Poněvadž většina těchto úkonů probíhala zcela spontánně (bez záměru vytvořit jakékoliv, byť sebeabstraktnější

dílo), neexistuje z nich žádný záznam, mimo nesdělitelných stop otištěných na mém vědomí a rozpuštěných v mých konáních.“¹²

Jednou z těchto akcí je *Poznávání kamene* (1977). S vybraným kamenem provedl komplexní seznamovací rituál. Podobné ladění jako *Poznávání kamene* mělo i jeho *Poznávání vzduchu* ze stejného roku. Autor dělal možné i nemožné činnosti, které byly spojené se vzduchem. Mazlil se s ním, dělal si z něho šaty, věnoval vzduchu dar, zabíjel vzduch nejrůznějšími nástroji. Zde se Knížák snažil nevšedním způsobem ukázat, jak je pro nás vzduch důležitý, protože bez něho nedokážeme vydržet několik minut. Jednání se stromy jako s lidskými bytostmi patří v českém umění k nejpromyšlenějším. Bylo to v akci *Přátelství se stromem* (1977-1980).

Oheň se objevuje v celé řadě děl akčních umělců. Tajemnost evokoval ve své další akci *Cesta ohně* (1969). Cesta měla být vytvořena tak, že se dřevo přikládalo jen na jednu stranu ohně a plameny pomalu postupovaly vpřed a tím za sebou zanechávaly černou stopu.

Milan Knížák patří bezesporu mezi první akční umělce u nás.

¹² MORGANOVÁ, P., *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009. s. 76.

3 SOUČASNÉ POJETÍ VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

V této kapitole bych chtěla poukázat na současné pojetí výtvarné výchovy, její úlohy pro život dítěte a představit různé metody práce s dětmi.

Výtvarná výchova, dále jen VV, v sobě zahrnuje dvě složky sloužící k výtvarně výchovnému procesu, a to **složku výtvarně vzdělávací a výchovnou**. Ponejprve obecně uvedu, v čem jednotlivé složky spočívají, poté některé myšlenky více rozvedu.

Do složky vzdělávací patří rozvíjení všeobecného vzdělání v poznávání světa (různé stránky života, vědy a umění), které je obsaženo v námětu. Cílem výtvarně vzdělávací složky VV je chápání a ocenění světa přírody, člověka a umění. Děti se učí zacházet s vyjadřovacími prostředky. Proto je výtvarné vzdělání pro výtvarnou výpověď nepostradatelné.

Hlavním cílem výchovné složky, jejímž prostředkem je výchovný proces, je vyjádření pocitů a postojů výtvarným projevem, který nazýváme výtvarnou výpovědí (výtvarným vyjádřením, sdělením). Protože se jedná o VV, využívá se jejích specifických metod. K vyjádření „*využívá smyslové a prožitkové podněty, vcítění a souznění, zvolna se rodící úvahu.*“¹³ Výtvarná výchova rozvíjí vcítění se a uvědomování si vlastních reakcí, jejichž prostřednictvím si dítě uvědomuje sebe sama (vnímá děje ve svém nitru, reflektuje své postřehy a zážitky) a tak hlouběji poznává svět.¹⁴ K vypěstování citlivosti je zapotřebí otevřenost dítěte (aby se umělo pozastavit, pozorně vnímat, prožívat podněty, přemýšlet o světě, o vztazích mezi lidmi, o příčinách a následcích lidského konání, uvážlivě vyslovovat vlastní postoje). Dítě tímto poznává samo sebe, vyjadřuje se a zařazuje do společnosti, rozvíjí se po stránce citové a intelektuální.

V současné době je přednější ve VV duchovní rozvoj člověka před výtvarnými zkušenostmi, znalostmi a dovednostmi. Výtvarná výchova usiluje o rozvoj poznávání a citovou a morální výchovu dětí. Chce dítě ukotvit do přírody, civilizace a lidského společenství. Současnou tendencí VV je výchova myslících a cítících bytostí a úsilí o osobnostní rozvoj dítěte, podporuje jeho individuální schopnosti.

¹³ Srov. ROESELOVÁ, V., *Námět ve výtvarné výchově*. s. 12.

¹⁴ ROESELOVÁ, V., *Didaktika výtvarné výchovy, nejen pro základní umělecké školy*. s. 10.

Z výchovných postupů se upřednostňuje **dialog** dítěte se sebou samým, s ostatními dětmi a učitelem. Skrze dialog se dítě setkává s rozdílným viděním problémů, „*kteřé směřuje k pluralitnímu pojmání světa.*“¹⁵

Dalšími, vzájemně se doplňujícími cíli, jsou učení se soucítit, spoluprožívat a posilovat víru ve vlastní schopnosti. Těchto cílů se daří uskutečnit především partnerským přístupem učitele k žákům. Mezi neposlední cíle patří samostatné objevování dětí, tedy aby byl dán prostor dětské fantazii a úžasu nad rozmanitostí světa.¹⁶

Hledání podob světa a jeho projevů ve velké míře umožňuje proces **poznávání pomocí všech smyslů**. Tento proces poznávání napomáhá překonat všednost a to zkvalitněním lidského vnímání, prožívání, uvědomování si sebe samého a schopností komunikovat. K tomu navíc napomáhá dramatická, hudební a pohybová výchova.

Nepostradatelnou součástí výtvarné výchovy je **empatie**, vcítění se, citlivost. Protože tvorba bez empatie neproběhne, empatie je tedy spouštějícím mechanismem tvorby. Zároveň zpětně tvorba empatii (a také senzibilitu) podporuje. V motivaci (při které dochází k podnícení tvorby, vyvolání její potřeby) je po dítěti empatie vyžadována. Empatie přináší hlubší chápání vztahů věcí, jevů a prostředí. Dítě svou tvorbou empaticky vnímá a prožívá.

Dalším cílem, který se opět uskutečňuje specifickým prostředkem VV, kterým je výtvarný projev, je rozvíjení (stimulace) individuálních vztahů ke světu a z nich směřování k vytváření postojů. To probíhá ve vyjádření odpovědi pomocí výtvarného umění na otázky, jak se dítě cítí ve světě, jaké vztahy navazuje, co ho těší nebo trápí.

Významnou roli hrají společné výtvarné aktivity, jejich nejvýznamnějším přínosem je **utváření sociálních vztahů**. Dítě se učí obhajovat svá stanoviska, spolupracovat a přizpůsobovat se. Méně disponované děti podílející se na společném úspěchu se cítí být jistější a úspěšnější. Takovým dětem vzrůstá sebevědomí a posléze ztrácí výtvarně projevové zábrany. Zároveň je zapotřebí neustále rozlišovat, nezapojoovat dítě do společné práce proti jeho vůli.

¹⁵ ROESELOVÁ, V., *Didaktika výtvarné výchovy*, nejen pro základní umělecké školy. s. 10.

¹⁶ Srov. ROESELOVÁ, V., *Námět ve výtvarné výchově*. s. 12.

V současném pojetí VV je velice významné tzv. **problémové vyučování**, v němž dítě usiluje o překonání problému. Pokud řeknu pouze výsledek, neexistuje žádný proces učení (memoruji). Dítě následně nedokáže problémy řešit. Toto pojetí usiluje o to, aby dítě dokázalo samostatně pracovat. Zdolávání problému je jakousi modelovou situací, kterou dítě aplikuje ve vlastním životě.¹⁷

Také bych se chtěla zmínit o pojetí výuky, se kterou jsem se často setkávala. Jejím cílem je dosáhnout esteticky krásného výsledku. Prioritním je tedy **konečný výsledek** práce. Nová koncepce vzdělávání od této priority ustupuje. Tato výuka se přibližuje mezním možnostem dětí. Dochází k nahrazování dětské tvořivosti vlastní představou výsledku učitele, a to tak, že učitel jednostranně žáky usměřňuje. Vnucuje jim, jak způsob projevu, tak postup, jak rozvádět námět. Což nemusí odpovídat dětskému záměru, jeho potřebě výrazu a vlastnímu výtvarně projevovému typu. Dítě se pak vnitřně brání, jeho projev je povrchní a o práci nemá zájem. Sebeobrana bývá též aktivní. V pozdějším věku dochází, na základě tohoto pojetí výuky, ke strachu dítěte z nezdaru, který ochromuje dětskou myšlenkovou a výtvarnou spontaneitu.¹⁸

V následujících dvou kapitolách se budu věnovat dvěma proudům ve VV a to artefiletice a duchovní a smyslové výchově, které k současným pojetím výtvarné výchovy přispěly. Zmíněné koncepce mě ze současných pojetí nejvíce oslovily a inspirovaly. Na úvod uvedu jejich srovnání, protože mnohé myšlenky a metody práce jsou si podobné. Mají tedy mnoho společného, ale obě koncepce směřují trochu odlišným směrem.

Artefiletika¹⁹ oproti duchovní a smyslové výchově je více orientována na člověka samotného, na prevenci psychických nemocí (problémů). Ještě více klade důraz na dialog. Domnívám se, že artefiletika je široce rozpracovaná zážitková pedagogika, kdežto duchovní a smyslová výchova je více intuitivní. Také v duchovní a smyslové výchově se v dialogu učitel s dětmi zabývá symboly v jejich obrázcích. Především je zaměřena, jak již plyne z názvu, na duchovní a smyslové poznávání a prožívání. Mnohé myšlenkové koncepce jsou blízké nebo i stejné artefiletice, jako kladení důrazu na empatii, identitu člověka, prožitek apod. Tak jako ve výtvarné koncepci duchovní

¹⁷ Srov. ROESELOVÁ, V., *Didaktika výtvarné výchovy*, nejen pro základní umělecké školy. s. 31-33.

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 29-30.

¹⁹ Slovo *artefiletika* v překladu znamená láska k umění. Jejím předmětem je osobnostní rozvoj jedince prostřednictvím tvorby. Jedná se de facto o skloubení vizuální, dramatické, hudební a taneční kultury. Důraz je kladen především na prožitek.

a smyslové výchovy není důležitý konečný výsledek práce, tak i v artefietice se důležitost klade na proces tvorby se snad ještě větším důrazem na prožívání.

3.1 Plánování a příprava výuky - úloha učitele ve výuce

Úloha učitele ve výuce

Učitelovo místo ve výuce je nezastupitelné. Jurčo uspořádal úkoly pro učitele ve výuce do 10 bodů:

- *Zabezpečování podnětů,*
- *navozování problému,*
- *zprostředkování informací – výklad,*
- *vyčlenění podstatných jevů,*
- *pomoc při řešení problémů,*
- *hodnocení a oprava chyb,*
- *vedení žáků k aplikaci,*
- *usměrňování žáků,*
- *vedení žáků k samostatné práci (sebereflexe - autoregulace),*
- *uvědoměle působit na žáky jako vzor pro jednání žáků.*

Pedagogickou činnost učitele je nutno chápat jako činnost cílevědomou, která od učitele vyžaduje vykonávání řady paralelních psychických či fyzických úkonů. Jejich vyústěním je řízení edukačního procesu. Přípravu učitele na konkrétní vyučovací hodinu je proto nutné považovat za součást jeho řídicí činnosti a jeho řídicí funkce v již zmíněném procesu edukace.

Těžiště přípravy učitele na vyučování spočívá v plánování výuky jednotlivých vyučovacích hodin. Příprava učitele na vyučovací hodinu je nezbytně nutná pro každého učitele bez ohledu na délku jeho pedagogické praxe. Je pochopitelné, že příprava učitele s dlouholetou praxí na daném typu školy se bude lišit od přípravy začínajícího učitele. Každý z nich si ale určitou přípravu na hodinu vytvořit musí.

Pro každou přípravu učitele na vyučovací hodinu platí, že vychází z neúplně poznanych podmínek, v nichž má být realizována.²⁰

²⁰ <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1319>

3.2 Představivost, fantazie a hra

Dětský výtvarný projev velmi úzce souvisí s představivostí a fantazií, proto je nutné děti podněcovat ve výuce výtvarné výchovy. V praktické části mé DP jsem uvedla úkoly, v nichž si kladu za cíl rozvíjet u žáků představivost, fantazii a hru. Některé úkoly, které se objevují v mém projektu, jsou na výtvarné hře založené. Hra se u nich stala klíčovou záležitostí.

Známe celou řadu různých druhů **představ**. Nejběžnější jsou ty, ve kterých „ožívají známé a dříve už poznané jevy (říká se jim také **představy paměti**).“²¹ Každou realitu nebo skutečnost vnímáme smysly a to bezprostředně, „*smysly do jisté míry „samy už myslí“ tj. určují reakci vnímajícího*“,²² který si prostřednictvím nich dokáže předtím vnímanou věc později představit. Představa ale dle J. Uždila, „*nemá jen smyslový charakter*.“²³ Proto je pro dítě typické, že často svou představu toho, co zpodobňuje, mění a přetváří. Dalším významným druhem představ jsou „*takové představy, které se jednou nazývají „anticipační“, podruhé představy fantazie. (...) Vznikají kombinační činností vědomou i nevědomou a dovedou zpodobnit, zkonkrétnit a proměnit v přesvědčivý útvar i to, co nikdy neexistovalo, ale co si lze právě jen – představit*.“²⁴ Člověk si tak dokáže vytvářet představy i těch věcí, „*které nikdy neviděl, které jsou neviditelné, neexistují nebo o kterých se výslovně praví, že jsou nehmotné a nesmějí být jiné*.“²⁵ J. Uždil uvádí příklad s Bohem-otcem, o němž církev praví, že je duch, ale kterého malíři a lidoví tvůrci zobrazují s vlajícími vousy. Je tomu tak i u fiktivních postav. Každé dítě má svou individuální představu o tom, jak dle něj vypadá obr, skřítek, víla, vodník aj. Dítě si během svého života tuto představu utváří postupně a to díky četbě pohádek, vyprávění rodičů či filmovým zpracováním této tematiky. Dítě dostane prvotní impuls, který dále samo rozvíjí. Původní předlohu, tedy podnět, může i nemusí použít, záleží na jeho představě a potažmo i fantazii, jak tuto tematiku uchopí. Představování tedy úzce souvisí s prožíváním a myšlením, díky nimž si dítě představy tříbí. Fiktivního obra ani skřítku dítě kromě výše zmíněných pohádek a jiných zpracování nikdy nevidělo, přesto ho dokáže zobrazit a pracovat s ním, jakoby

²¹ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5., přeprac. a dopl. vyd., v Portále 1. Praha: Portál, 2002, s. 125.

²² Tamtéž, s. 93.

²³ Tamtéž, s. 100.

²⁴ Tamtéž, s. 100.

²⁵ Tamtéž, s. 100.

to byla postava skutečně reálná. Má určitou potřebu tuto nereálnou postavu zpodobnit, aby pro něj nebyla tolik vzdálená. Ovšem nejen dítě, ale i dospělí, stejně jak je tomu u příkladu Boha a jeho zpodobnění, „*potřebují určitý systém duševních symbolů, které by nebyly tak abstraktní a mnohoznačné jako „pouhá slova“, ale vztahovaly by se na věci samy, na celou vjemovou zkušenost. Představy lze považovat právě za takové symboly.*“²⁶

V běžném životě mají představy paměti i představy **fantazie** velikou cenu a v dětství jsou dokonce naprosto nepostradatelné. Jejich úloha je kladná, Jaromír Uždil však také uvádí varování, kdy „*ani představy fantazie by se neměly octnout v zásadním protikladu ke zkušenosti a její „pravdě“.*“²⁷ Mohou být výbornou zkušeností, obohacením a zpestřením a rozšířením za běžné meze, „*nemají však překročit hranici „insanity“ (nezdravosti), kde se už stávají zcela subjektivními, nezvládnutelnými a kde nepodléhají žádnému obecnějšímu řádu a jsou vlastně nesdělitelné.*“²⁸

Výtvarná hra stojí na samém počátku dětského výtvarného tvoření. Může mít ráz hravý či cvičný, kdy si dítě nacvičuje své vlastní možnosti a schopnosti. Už v prvopočátku svého vývoje zkouší různá východiska projevu, hraje si. Dítě si hraje například s tužkou, pastelkou a postupně je poznává, čímž přichází na její možnosti. Zjišťuje, že se může stát nástrojem, který při správné manipulaci zanechává výtvarné stopy.

V každém období ontogeneze převažuje jiný typ činnosti, který vede k uspokojování této potřeby. „*Hra je však pokládána za celoživotní činnost člověka.*“²⁹ Je prostředkem poznávání, prožívání a přetváření, ale především je náplní dětství. Dochází k formování dětské osobnosti. Někdy ji provázejí problémy, které mají dopad na tvůrčí činnost v práci dospělých. Jsou však typy dětských her (zejména hra senzomotorická a volná), které stimulují k tvořivým přístupům her a dávají jim přirozený prostor. Umožňují jim potřebný rozvoj dovedností a zkušeností, bez kterých

²⁶ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5., přeprac. a dopl. vyd., v Portále 1. Praha: Portál, 2002, s. 100.

²⁷ Tamtéž, s. 100.

²⁸ Tamtéž, s. 102.

²⁹ HAZUKOVÁ, H.; ŠAMŠULA, P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2005, s. 72.

tyto tvořivé činnosti nelze realizovat. Psychologové hovoří o tvořivé funkci hry a sledují vývojové fáze hry a tvořivosti současně.³⁰

Hra je vlastní především dítěti. V dospělém světě ji nalezneme taktéž, zde má však spíše zábavní charakter. Nicméně je zastoupena podstatně méně, než právě u dítěte. Dítě pomocí ní zpočátku svého vývoje objevuje a poznává svět kolem sebe, stává se pro něj cílem činnosti. Samo vyhledává aktivity a prostředky směřující ke hře. Hra má v tomto stádiu spontánní charakter, není omezena pravidly ani zákony, je zcela svobodnou záležitostí. Jedná se v tomto období o bezděčnou, neboli podvědomou hru. Už v nejjednodušších dětských aktivitách, kdy se například dítě učí držet jakýkoli předmět, můžeme nalézt charakter hry. Dítě prozkoumává svět kolem sebe a učí se poznávat nové a nové věci. Později napodobuje své vzory, tedy rodiče, a různé role, které kolem sebe pozoruje. Hra se pro dítě v předškolním věku stává klíčovou.

V přípravě na život je hra naprosto nezastupitelná. Dítě se dokáže prostřednictvím ní například seznámit s důležitými životními situacemi, tzv. „hrát si na ně“, aniž by k nim bylo nuceno či by to na něm zanechalo nějaké následky. Tyto modelové situace či simulace životních událostí jsou pro dítě klíčové a později souvisí s dramatickou výchovou. Nicméně i do výtvarné výchovy lze tyto prvky zařadit a tak z nich vytěžit maximum. Od historie a obecného vymezení pojmu hra se tedy dostáváme ke hře výtvarné.

Výtvarná hra je dobrým úvodem například pro výtvarné akce nebo jako motivace před samotnou výtvarnou činností. Nicméně se může stát i samotnou výtvarnou činností, vždy záleží na schopnostech samotného pedagoga, jak hodinu výtvarné výchovy koncipuje. Výtvarná hra může mít podobu vymyšlení příběhů s ilustrací, výtvarné hádanky, dramatického provedení, jakéhokoli ozvláštnění čehokoli původně nudného a stereotypního, například určitého předmětu, prostoru kolem školy či nějakého místa apod. Výtvarná hra v praxi není vytvářena spontánně, jako to dělá dítě předškolního věku, ale záměrně. Tato hra má většinou daleko vyšší cíle, než výtvarná hra v předešlém období.

³⁰ Srov. HAZUKOVÁ, H.; ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2005, s. 72.

3.3 Projektová výuka ve výuce výtvarné výchovy - výtvarné řady a výtvarné projekty

Reformní snahy ve výtvarné výchově se u nás začaly objevovat v 70. letech, kdy si mnozí učitelé začali uvědomovat, že mezi dětmi narůstá jistá netečnost, povrchní vztah ke světu a lhostejnost v mezilidských vztazích.³¹ Mohu jen konstatovat, že toto téma je bohužel aktuální i v dnešní době! A to možná ve větší míře, než tehdy. Učitelé začali hledat nosná témata, která nabízela více rovin k zamyšlení, nahlíželi na ně z jiného úhlu pohledu nebo sledovali jejich další vývoj.³² Snažili se dětem zprostředkovávat podněty k porozumění svého okolí a rozvíjení samostatnosti, tvořivosti, zlepšení sociálních vztahů a vztahu k přírodě a životu obecně. Začala tak vznikat **výtvarná projektová metoda**.

Významně se na rozvoji této metody v 70. letech podílela Hana Dvořáková a Leonid Ochrymčuk, kteří svým studentům na pedagogické fakultě v Brně předložili „*požadavek důsledně koncipované výuky*“. Za zmínku stojí také zřetězené výtvarné celky Karly Cikánové, která působila na základních školách. Každý školní rok si volila několik nosných výtvarných témat.³³

Projektová výuka ve výtvarné výchově vychází z „*promyšlené skladby navazujících úloh. Některá zřetězení vytvářejí jednoduché celky - výtvarné řady, jiná mají stavbu složitou - výtvarné projekty.*“³⁴ **Výtvarné řady** jsou poměrně krátké útvary, které na sebe logicky navazují a tvoří koncepčně promyšlenou linii. Velmi dobře se využívají na základní škole při výuce s jednohodinovou dotací. Většinou rozvíjejí jen jeden problém, proto není důležitá dlouhodobost.³⁵ „*Promyšlená struktura výtvarné řady tak pomáhá oslabit negativní vliv malého rozsahu hodin výtvarné výchovy.*“³⁶ **Výtvarné projekty** jsou dle Roeselové útvary se složitou klenbou úloh a často závažným myšlenkovým obsahem. Snaží se sledovat více než jednu cestu při ztvárnění myšlenky nebo problému a dívat se na tuto myšlenku či problém z více stran.

³¹ srov. ROESELVÁ, V., *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997, s. 28.

³² srov. tamtéž, s. 28.

³³ srov. ROESELVÁ, V., *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997, s. 29.

³⁴ tamtéž, s. 30.

³⁵ srov. tamtéž, s. 31.

³⁶ tamtéž, s. 31.

Nejcennějším přínosem projektové výuky je změna myšlení, která přivádí účastníky výtvarného projektu k mnohostrannému pojmání světa.³⁷

„Stavbu výtvarného projektu je obtížné přesněji vymezit, protože je závislá na volbě tématu a na způsobu uvažování učitele. Nejčastějším východiskem výtvarného projektu bývá prosté seznamování se se zkoumanou skutečností, s jevem nebo s výtvarným problémem. Proto zprvu využívá smyslových kontaktů, studijní kresby a malby či fotodokumentace nebo se pokouší o ztvárnění odborných informací.“³⁸

³⁷ srov. ROESELLOVÁ, V., *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997, s. 33.

³⁸ tamtéž, s. 33.

4 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

4.1 Vymezení RVP ZV v rámci vzdělávacích dokumentů

Kurikulární dokumenty v České republice jsou vytvářeny na dvou úrovních a to na úrovni státní a úrovni školní. Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů reprezentují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP). Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní (PV), základní (ZV) a střední vzdělávání (SV). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se realizuje vzdělávání na jednotlivých školách.

4.2 Pojetí RVP ZV

Jelikož primární snahou vzdělávání je vzdělávání a příprava pro život, bylo potřebné této snaze přizpůsobit také celý systém s jeho vzdělávacími kurikuly. Pojetí základního vzdělávání na prvním stupni je v RVP vedeno v duchu následujícího úryvku:

„Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.“³⁹

Podnětné a tvůrčí prostředí, které je na prvním stupni požadováno, stimuluje nejschopnější a povzbuzuje méně nadané žáky, chrání i napomáhá žákům nejslabším a zabezpečuje, aby se každé dítě prostřednictvím výuky, která je přizpůsobená individuálním potřebám, co možná nejlépe vyvíjelo v souladu s vlastními předpoklady pro vzdělávání. Mimo to jsou vytvářeny podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Přátelské a vstřícné klima motivuje žáky k zájmu o studium, práci i činnosti podle jejich volby a poskytuje jim prostor a čas k aktivnímu učení a k tomu, aby se plně rozvinula jejich osobnost.

Hodnocení výkonů a pracovních výsledků žáků se zakládá na plnění určitých dosažitelných úkolů, na posuzování individuálních změn u každého žáka a na kladně

³⁹ Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>. s. 12.

postavených hodnotících soudech. Žákům musí být poskytnuta možnost zažívat úspěch, nebát se chyby a naučit se s nimi pracovat. V průběhu základního vzdělávání nabývá osobnost žáka kvalitativních hodnot, a to mu dovoluje dále se vzdělávat na vyšších stupních škol, připravit se tak na budoucí profesi a podle svých možností se zapojovat do života celé společnosti.

4.3 Cíle základního vzdělávání

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. V základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení,
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů,
- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci,
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých,
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti,
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě,
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný,
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi,
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.⁴⁰

Vzdělávací systém procházel se svými kurikuly za posledních dvacet let podstatnými proměnami.

⁴⁰ Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>. s. 12-13.

Na 1. stupni základního vzdělávání se žáci seznamují prostřednictvím činností:

- s výrazovými prostředky a s jazykem hudebního, výtvarného, dramatického a literárního umění,
- učí se s nimi tvořivě pracovat, užívat je jako prostředků pro sebevyjádření,
- seznamují se s vybranými uměleckými díly,
- učí se je (vzhledem ke svým zkušenostem) chápat,
- rozpoznávat a interpretovat výpovědi sdělované uměleckým dílem.

Výtvarná výchova pracuje:

- s vizuálně obraznými znakovými systémy,
- s tvořivým přístupem k práci, při tvorbě, vnímání a interpretaci.

Specifické cíle vyučovacího předmětu výtvarná výchova

Výtvarná výchova umožňuje žákům poznávat nejen svět okolní, ale také svůj vnitřní svět prostřednictvím výtvarných činností a postupně se formujícího výtvarného myšlení. Toto poznávání směřuje k tomu, aby se žáci učili rozumět výtvarnému umění, jeho jazyku a významům a aby se učili chápat výtvarnou kulturu v nejširším smyslu slova jako nedílnou součást svého duchovního života a bohatství společnosti. Je zaměřeno na kultivaci schopností žáků svět kolem sebe citlivě vnímat, prožívat jej, objevovat v něm estetické hodnoty, a ty chránit, případně i zmnožovat. Tím, že žákům umožňuje, aby si v činnostech prakticky osvojovali potřebné výtvarné dovednosti a techniky, rozvíjí jejich přirozenou potřebu vlastního výtvarného vyjádření, jejich fantazii a prostorovou představivost, smysl pro originalitu a vlastní výraz, čímž významně napomáhá utváření kreativní stránky jejich osobnosti.

Všemi složkami svého působení výtvarná výchova usiluje zejména o to,

- aby žáci získali praktické i teoretické poznatky o malbě, kresbě, grafických technikách, akčním a užitém umění, o práci s různými materiály, o modelování a prostorovém vytváření,
- aby se prakticky i teoreticky seznámili s různými výtvarnými technikami a prostředky,
- aby se rozvíjel a prohluboval jejich vztah k výtvarnému umění a celé oblasti výtvarné kultury,

- aby získali představu o historickém vývoji výtvarného umění, včetně umění užitého, lidového a architektury,
- aby byli schopni nalézat a vnímat krásu a estetické hodnoty v přírodě a ve světě vytvořeném lidmi, uvědomovat si jejich význam pro plnohodnotný život člověka,
- aby byli schopni získaných poznatků a dovedností využívat ve svém životě.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

Do projektu POZNÁNÍ byli zapojeni žáci prvního stupně, pouze u námětu Puzzle a Poselství i žáci druhého stupně, učitelé a přátelé školy. Aktivity byly zaměřené na hru, fantazii a představivost.

5.1 Popis projektu

Celý projekt jsem rozdělila na tři části: Pod širou oblohou, Doteky přátelství, Tajemství budovy, které vznikaly ve školní třídě, na chodbách školy, před školní budovou a několik akcí jsme s žáky tvořili i na zahradě, jednu dokonce v lese. Pracovali jsme s různými výtvarnými technikami. Projekt je rozdělen na 10 aktivit, jsou to: Strom splněných přání, Můj barevný kamarád, Rozkvetlý zázrak, Příběhy z přírodnin, Oživlé stromy, Hádej a hledej, hledej a hádej, Živé obrazy, Veselé stopy, Puzzle a Poselství.

Cílem bylo seznámení se s akční tvorbou na příkladu praktických aktivit, které jsem vymyslela na základě inspirace autorů uvedených v tabulce Aktivity a jejich inspirace na následující straně. Každá aktivita má svůj metodický list podrobně popisující použité výtvarné techniky, pomůcky, motivaci, pracovní postup, reflexi a cíle aktivity.

Charakteristika třídy:

Třídu 5. B znám od 1. ročníku, proto jsem si ji zvolila pro realizování své praktické části. Žáci ve třídě jsou schopni spolupracovat a kázeň je dobrá. Během 4. ročníku do třídy nastoupilo několik nových žáků. Dvěma chlapcům je stále potřeba připomínat pravidla při hodině a jak se chovat ve škole. Při aktivitách nevznikly žádné komplikace. Žáci poslouchali zadání a dodržovali bezpečnost při práci.

Na projektu POZNÁNÍ pracovalo celkem 27 žáků z toho 13 chlapců a 14 dívek. Žáci pracovali ve skupinách.

Sebereflexe:

Z projektu jsme měli všichni dobrý pocit, byli jsme se svou prací spokojeni. Aktivity měly náboj, pocit zodpovědnosti, nutnost spolupráce. Všichni pracovali jako pilné včelky s nadšením pro vše, co bude příště. Vyvěřela na povrch jejich zručnost a manuální schopnosti. Bylo krásné je za jejich práci a přístup ocenit.

Záznamy z akcí byly fotografovány.

Aktivity a jejich inspirace

Aktivita	Metoda a technika práce	Cíl konkrétní aktivity	Umělec - inspirace
Pod širou oblohou			
1. Strom splněných přání	Land-art	Uvědomit si svoje postoje a sny, realitu.	Dezider Tóth Sníh na stromě
2. Můj barevný kamarád	Land-art	Rozvíjet schopnost citového prožitku, soustředění a zklidnění.	Monika Beková Plavecký bazén
3. Rozkvetlý zázrak	Land-art	Uvědomění si důležitosti životního prostředí a potřeby „hezkosti.“	Zorka Ságlová Pleny u Sudoměře
4. Příběhy z přírodnin	Instalace	Možnosti propojení příběhu a tvorby z přírodnin	
5. Oživlé stromy	Body-art	Porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidíme.	M. Maur Stínový les
Doteky přátelství			
6. Hádej a hledej, hledej a hádej	Body-art	Seznámení s rukou, vést děti ke spolupráci ve dvojici, skupinách.	Barbora Szymiková Čtení
7. Živé obrazy	Happenig body-art		Milan Knížák Ležící obřad Dalibor Chatrný Hledání tělové geometrie
Tajemství budovy			
8. Veselé stopy	Land-art	Učit se rozhodovat, samostatně myslet. Schopnost tvořit a spolupracovat se svými spolužáky.	Eva Kmentová Stopy
9. Puzzle	Happening		Jiří Kolář Autoportrét
10. Poselství	Happening		Barbora Svátková Veřejná komunikace

I. „Pod širou oblohou“

Průběh aktivit

Z původních šesti naplánovaných vyučovacích hodin jsem potřebovala hodin pět a z pěti naplánovaných dnů jsem zvládla aktivity za čtyři dny. Děti odjížděly na školu v přírodě, kde se plnila aktivita „Příběhy z přírodnin“, neboť prostředí bylo pro tento úkol jako stvořené.

Metodický list č. 1

Třída: 5.

Téma: STROM SPLNĚNÝCH PŘÁNÍ

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Práce ve skupinách.

Pomůcky: Čtvrtky, nůžky, umělecké nůžky, lepidlo, barevné pastelky nebo tempery, děrovačka, provázek nebo mašle, samolepky

Doporučený věk žáků: 3. – 5. ročník

Cíl hodiny: Uvědomit si svoje postoje a sny, realitu - jestli je v mých možnostech splnit přání. Schopnost spolupracovat se svými spolužáky.

Výtvarná technika: Kresba, malba, koláž, frotáž.

Výtvarný problém: Postupy a prostředky pro vytváření emocí, pocitů, nálad a fantazijních představ.

Metodické poznámky: Musíme myslet i na špatné počasí, proto přáníčka vložíme do igelitových uzavíratelných sáčků, abychom nezakryli práce dětí.

Motivace:

Je v mých možnostech splnit přání nebo spoléhám na něco nebo někoho jiného? Jsem schopná, schopný se změnit a udělat proto něco nebo čekám, že se něco stane? S dětmi si povídáme o přáních, která mají nebo která by chtěly splnit někomu jinému.

Pracovní postup:

Nejdůležitější při výrobě přáníčka je **základ přáníčka**, který můžeme udělat hned několika způsoby. Když máme tento základ vytvořený, je už jen na naší fantazii, jak si přáníčko ozdobíme. Z tvrdého barevného papíru si vystříhneme základ přáníčka. Přáníčko může být ve tvaru **klasického obdélníku** nebo **čtverce**, ale můžeme si

vystříhnout i složitější tvar. Musíme dát pozor, aby se nám přáníčko vešlo do námi zvolené obálky.

Takto vyrobená přáníčka děti zavěsí na vybraný strom a uvidíme, kolik se najde lidí, spolužáků a rodičů, aby splnili přání někomu, koho tam děti napíší. Nemusí to být vůbec nikdo konkrétní. Strom bude mít na svém kmeni nápis „Strom splněných přání.“ Třeba tam pověsí i někdo jiný své přáníčko.

Po skončení aktivity jsme s dětmi pozorovali kolem jdoucí chodce, jak reagovali na ozdobený stromek. Některé reakce byli překvapující. „*Jsou Vánoce?*“ řekla jedna maminka, která šla s malými dětmi kolem.

Během celého týdne děti pozorovaly, zda někdo přišel ke stromu a přečetl si nějaké přání a zda došlo k jeho splnění.

Reflexe:

Název aktivity „Strom splněných přání“ se v závěru změnil na „Strom přání“, protože děti upozornily na jednu věc a to, že nevědí, kdy se ta přání splní. Myslím si, že to je velmi dobrý postřeh a společně s dětmi budeme čekat, jak se jejich přání budou plnit.

Sebereflexe:

Celou hodinu musím zhodnotit jako velmi pozitivní a přání všech dětí byla zajímavá. Děti si v 5. třídě uvědomují, co je válka, mír a láska. Některé děti opravdu napsaly, že by si přály mír na celém světě. Další přání: „*Nemračte se na sebe*“ nebo „*Bud'te na sebe hodní.*“ Zadržovala jsem v sobě slzy dojetí a také úžas nad povedenou prací. Aktivitu jsem ocenila potleskem.

Obr. 1: Strom splněných přání

Metodický list č. 2

Třída: 5.

Téma: MŮJ BAREVNÝ KAMARÁD

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Venku ve dvojicích a skupinách.

Pomůcky: Barevné balonky, provázek, nůžky, tuš, štětec, karimatky nebo jiné podložky.

Doporučený věk žáků: 4. – 5. ročník

Cíl hodiny: Rozvíjet schopnost citového prožitku, soustředění a zklidnění. Kontakt s přírodním prostředím a neobvyklým materiálem.

Výtvarná technika: Kresba mokrou stopou.

Výtvarný problém: Rozlišovat, porovnávat, třídít a pojmenovat linie, barvy, tvary, objekty, rozpoznávat jejich základní vlastnosti a vztahy – velikost, barevný kontrast.

Metodické poznámky: Zvolit správnou kresebnou stopu, nástroj a barvy.

Motivace:

Všichni se posadíme na podložky na školní zahradě nebo hřišti a povídáme si o svých kamarádech. Kde bydlí a zda se se svým kamarádem vidí každý den. Také se ptám, zda bydlí ve městě nebo na vesnici. Zda má někdo kamaráda, se kterým se vidí jen na táboře a po celý rok si s ním třeba jen píše? Přesně dnes si s takovým kamarádem zahrajeme, pošleme mu pozdrav.

Pracovní postup:

Děti si nafouknou balonky a uváží na konec dlouhý provázek. Pohodlně se posadí na karimatky a balonky si položí do klína. Na každý balonek namalují různé obličejy, které nechají zaschnout. Děti se postaví, běhají s balonky po louce a podle sebe mění směr pohybu. Po chvílce se postaví všechny děti do velkého kroužku a všichni pozorují, jak si s balonky pohrává vítr. Utvoříme skupinky po cca 5 žácích, podle počtu dětí ve třídě skupinky upravíme. Každá skupinka si vezme jeden vybraný balonek – kamaráda. Běhají různě po zahradě nebo hřišti a postupně se střídají. Ten, kdo drží v ruce balonek, řekne ostatním, za kterým kamarádem zrovna běží. Pokud se podaří nafouknout balonky heliem, můžeme je na závěr pustit a pozorujeme balonky, jak se pohybují ve větru. Klidně můžeme myslet na nějakého kamaráda.

V samotném závěru balonky zavěsíme na pyramidovou prolézačku, která je na školním hřišti. Vítr si s balonky pohrával a to zaujalo i jiné děti ze starších ročníků, které měly hodinu tělesné výchovy na hřišti.

Reflexe:

Děti na aktivitu reagovaly velmi pozitivně i přesto, že některým dětem balonek prasknul. Velmi si užívaly běhání s balonkem.

Sebereflexe:

Dle mého názoru se aktivita opravdu vydařila a jistě tomu hodně pomohlo slunečné počasí. Jen jsme si s sebou měli vzít vlhké ubrousky na otření rukou, které si děti zamazaly od tuše.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu:

Pro větší zábavu můžeme k sobě přivázat několik balonků a ty můžeme přivázat na strom a pozorovat je, jak se pohybují ve větru.

Obr. 2: Můj barevný kamarád

Metodický list č. 3

Třída: 5.

Téma: ROZKVETLÝ ZÁZRAK

Časový rámec: Dvě vyučovací hodiny (1 vyučovací hodina - 45 minut)

Organizace: Ve dvojicích, skupinách.

Pomůcky: Dna a vršky různobarevných PET lahví, ostré nůžky, svíčka, zápalky lepicí pistole, silnější nit a korálky větších velikostí.

Doporučený věk žáků: 4. – 5. ročník

Cíl hodiny: Uvědomění si důležitosti životního prostředí a potřeby „hezkosti.“ Rozvoj jemné motoriky a zručnosti, zažití momentu náhody a překvapení, rozvoj představivosti.

Rozvíjení: Vnímání barev v přírodě.

Výtvarná technika: Práce s atypickým výtvarným materiálem.

Výtvarný problém: Při tvorbě vycházet ze svých zrakových, sluchových i hmatových vjemů, vlastních prožitků zkušeností, fantazie.

Metodické poznámky: Volíme spíše měkčí materiál, se kterým se lépe pracuje. S tvrdším materiálem se dětem pracuje velmi špatně. Dbáme bezpečnosti při práci s otevřeným ohněm.

Motivace:

Procházka, prohlížení si rozkvetlých zahrad a povídání o tom, jestli si děti umí představit zajímavou květinu z neobvyklého materiálu...

Pracovní postup:

Základem květiny budou dna PET lahví – odřízneme či odstříhneme je po obvodu lahve. Nyní nabarvíme květiny – vybarvíme každou z pěti „prohlubní“, které dno PET lahve má, to budou okvětní plátky. Vybarvíme temperami i prostředek dna a necháme zaschnout. Nad plamenem svíčky tvarujeme prohlubně do tvaru okvětních lístků. Nepřibližujeme plast příliš blízko nad plamen, aby se plast příliš nedeformoval nebo nepřipaloval. Do středu květiny přilepíme lepicí pistolí víčko od PET lahve, čímž nám vzniknou krásné květy. Hotové květy naaranžujeme na trávník před školní budovou a pozorujeme reakce kolem jdoucích. Když slunce zasvítí na květiny, nabývají na osobité kráse!

Reflexe:

„*Úžasné, to je krásné*“, volaly všechny děti. „*Práci bychom si chtěly zopakovat.*“ Dokonce to chtěly naučit své rodiče, „*prý, jak je to jednoduché.*“

Sebereflexe:

Děti byly velmi překvapené, jaké hezké věci jdou dělat z odpadového materiálu. Pokud by se tato aktivita dělala s mladšími dětmi, jedna vyučovací hodina by určitě nestačila. I přesto, že jsem na začátku upozornila na to, jak budeme postupovat, některé děti bohužel nanesly hodně silnou vrstvu barvy a při tvarování nad plamenem se barva začala loupat.

Možnost dalšího rozvíjení úkolu:

Květy mohou mít svůj stonek, který si uděláme z plastových brček a lístky, které vystříháme ze zelených PET lahví a přiděláme lepicí pistolí na brčka.

Obr. 3: Rozkvetlý zázrak

Metodický list č. 4

Třída: 5.

Téma: PŘÍBĚHY Z PŘÍRODNIN

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Práce ve skupinách, dvojicích.

Pomůcky: Větvičky listnatých a jehličnatých stromů, šišky, mech, kamínky a spadané listy.

Doporučený věk žáků: 1. – 5. ročník

Cíl hodiny: Představit žákům možnosti propojení příběhu a tvorby z přírodnin. Seznámit se s jiným výtvarným materiálem.

Výtvarná technika: Prostorové práce, konstruování nebo kompozice.

Výtvarný problém: K rozšíření možností výtvarného projevu využívat netradičních materiálů, na základě dosažených znalostí vytvářet prostorové práce.

Metodické poznámky: Dbát na bezpečnost v lese a děti před vstupem do lesa upozornit na určitá nebezpečí.

Motivace:

Dětem jsem přečetla pohádku o lesním skřítkovi a víle. Důležité bylo najít si vhodný příběh, aby se děti dokázaly vžít do děje.

Lesní pohádka o skřítkovi a víle

Před dávnými časy, které už si pamatují jen staré moudrosti obdařené stromy, žil v hlubokém lese jeden milý potulný skřítek rarášek přezdívaný svými kamarády Ferdásek. Byl trochu porostlejší, než se patří na typické lesní skřítky, zkrátka takový skřítkčí Tarzan, ale přesto skřítek, lesní bytost s obrovským srdíčkem. Doufám tedy, že se nemýlím, ale tak nějak to prý bylo.

Jednoho jarního večera, kdy už sluníčko únavou pomalu zapadalo za kopce, pobíhal skřítek Ferdásek ve větru od dubu k dubu, od jedličky k jedličce, od smrčku k borovici a sbíral malinké šišky, aby si mohl zatopit ve své skrovné mechové chaloupce.

„Děkuji Ti Matičko Přírodo za Tvé dary“ řekl, když sebral ze země poslední šišku a poklonil se až k zemi. Jakmile vstal, leknutím div nespádl na zadek. Z hloubi lesa kráčela lehounce víla, jemná jako hedvábí, ale tak strašně rozcuchaná, že by se jí polekaly i čarodějnice.

„*Zřejmě proletěla křovím*“ pomyslel si jistě skřítek. Víla jemně rozmýšlela krok po kroku. V rukou nesla náruč kopretin. Byla němá, ale přesto se usmívala široko daleko. „*Ahoj vílo,*“ pozdravil ji překvapený skřítek, přičemž ji věnoval milý úsměv. Tak milý, až to hřálo u srdce. Víla se jen rozpačitě podívala, začervenala se. Sklonila hlavu k zemi. Promluvit nemohla a byla tak plachá, že se utekla schovat za nejbližší dub. Skřítek šel za ní, ale už tam nebyla. Jen kopretina po ní zůstala. Skřítek ji sebral ze země a přivoněl. Druhý den sbíral Ferdásek hrášek u potoka. Najednou uslyšel podezřele jemné šplouchání vlnek.

„*Takhle se přeci nevlíní běžně vlnky*“ pomyslel si. Když se podíval směrem k tomu prazvláštnímu zvuku, všiml si, jak ve vodě smáčí víla své dlouhé vlasy rozčuchané z lesního pobíhání. Tiše a nerušeně za ní přišel, aby ji nevylekal. Sedl si na samý kraj břehu. Nevšimla si ho. Najednou však uslyšela tiché zpívání. Jako by někdo prozpěvoval ukolébavku. Zaposlouchala se do jemného a příjemného hlásku. Cítila se volná jako vlnka řeky. Stačilo se jen rozplynout do prostoru.

„*Kdopak tady tak krásně zpívá,*“ zeptala se náhle překvapena z toho, že zase našla svoji ztracenou řeč. I skřítek na vílu překvapeně koukal. Měl radost, že konečně promluvila.

„*Děkuji ti skřítku, vrátil jsi mi svým krásným zpěvem můj ztracený hlas, děkuji. Za to Tě provedu všemi lesy kolem a ukážu Ti krásy přírody*“ vděčně pokynula víla a poklonila se skřítkovi. „*Budu rád*“ odvětil skřítek. Víla se jen usmála, roztančila se k nejbližšímu buku a tam zmizela v oparu mlhy. Tak zase někdy příště?

Pracovní postup:

Nasbíráme několik větví, kamínky nebo kameny a mech. Vše, co děti nasbíraly, položíme na hromádku. Všichni se postavíme okolo hromádky s nasbíraným přírodním materiálem a povídáme si, co děti vidí za domy a budovy, když jdou ráno do školy. Jaké mají tvary, zda jsou malé, velké, úzké nebo široké. Některé jsou postavené z cihel, jiné z betonových panelů. V těch domech žijí lidé a v těch větších lidé pracují. Nyní se nacházíme v lese. Kdo žije v lese? Víte to? Lesní zvěř, ptáci, brouci, ale třeba také nějaké pohádkové bytosti, které se o ten les starají. Lesní skřítkové, bludičky a hejkalové bydlí v obydlích ze šišek, větviček a mechu.

Děti, víte, jak se hraje „*tichá pošta*“? My si dnes zahrajeme něco podobného, jen u toho nebudeme šeptat, ale budeme si podávat nasbírané přírodniny a pořádně si je osaháme, prohlédneme a pošleme spolužákovi po své pravici. Tak to opakujeme i s větvičkami, mechem, kamínky a listy.

Teď si postavíme pro lesního skřítko obydlí. Aby Vám to šlo trochu lépe, vymyslí si každý jméno pro svého skřítko. Hotová díla si vyfotografuji.

Na závěr si prohlédneme všechna obydlí, potom se postavíme do kruhu a popovídáme si chvilku o tom, co asi všechno mohou skřítkové ve svém obydlí mít.

Reflexe:

„Na chvilku jsem se cítil jako skřítek“, říkaly některé děti. Mezi sebou si dokonce děti vybraly jednoho ze skupiny, kterému vymyslely jméno. Ptaly se ho, jak se mu v domečku bydlí a zda je někdy pozve k sobě na návštěvu. To, jak se děti vcítily do aktivity, bylo překvapující i pro jejich paní učitelku.

Sebereflexe:

Tato aktivita byla uvolněná, nenáročná a pro některé děti odpočinková. Tím však není myšleno, že by se nudily. Bylo velmi milé pozorovat, jak si vzájemně pomáhají a doplňují se. Krásné bylo vcítění se dětí do role skřítko.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu: Můžeme využít jiné přírodniny – kapradiny, maliní, houby, borůvčí, jahodník.

Obr. 4: Příběhy z přírodnin

Metodický list č. 5

Třída: 5.

Téma: OŽIVLÉ STROMY

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Ve skupinách, celá třída.

Pomůcky: Velké plátno, reflektor.

Doporučený věk žáků: 5. ročník

Cíl hodiny: Porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidíme. Rozvíjet u žáků fantazii, obrazotvornost a představivost.

Výtvarná technika: Výtvarné zobrazování.

Výtvarný problém: Sledovat výběr a vhodnost materiálů, možnosti jeho výtvarného zpracování z hlediska účelu, užití výtvarného výrazu. V tematické práci zvládat dějové a prostorové vztahy, základní proporce a pohyb lidské postavy.

Metodické poznámky: Tato akce by se měla uskutečnit v interiéru.

Motivace:

Jsme součástí přírody, vnímáme půdu pod nohama, šumění větru, který zní jako hudba. Posloucháme, co nám ostatní stromy povídají a pak to vyprávíme ostatním.

Pracovní postup:

Aktivitu uvedu následujícími otázkami k zamyšlení:

Co je strom?

Kdo je strom?

Čím je pro mě strom?

Jak vypadá, co říká? (Pokud něco říká?)

Co mohl strom za svého života zažít?

Kdybych byl(a) strom, jaký strom bych si byl(a)?

Co se mnou dělá vítr, když hodně fouká? apod.

Na základě podobně kladených otázek si každý promyslí, jaký strom bude a jaký příběh ten daný strom bude mít. Vlastnímu tvůrčímu procesu může předcházet zpracování úkolu v podobě krátkých písemných poznámek. Nejprve nechám žáky pracovat jednotlivě, aby si promysleli svůj příběh. Po zhruba 10 minutách by děti měly pracovat společně.

Dětem následně vysvětlím princip stínového divadla a připravíme si podmínky pro samotnou realizaci. Ve větší místnosti, například v tělocvičně, umístíme reflektor do zadní části místnosti a zhruba 2 – 3 metry před reflektor zavěsíme velké plátno. Děti si vyzkouší práci se stínem a zbytek třídy sleduje, co vzdálenost mezi reflektorem a plátnem dokáže. Po této zkoušce děti předvedou svoje příběhy ve skupinách. Na závěr si zahrají na stromy u silnice, jak ubíhají dozadu, když jedeme autem nebo vlakem.

Při aktivitě je prováděna fotodokumentace, s níž jsou aktéři předem srozuměni.

Reflexe:

Na individuální reflexi navazuje reflexe skupinová – dialog, při níž každý může (ale nemusí, pokud si nepřeje) představit svůj krátký příběh a okomentovat ho. Ostatní se průběžně zapojují do debaty.

Sebereflexe:

Tato aktivita byla náročná na organizaci. Při první ukázce, jak se budou oživé stromy pohybovat, bylo náročné určit kdo kde bude stát, jak daleko od světla, aby to nepůsobilo monstrózně. I přesto se dílo povedlo. Bohužel osvětlení nebylo úplně nejlepší. Při této aktivitě je opravdu velmi důležité mít velké světlo. Tuto aktivitu považuji za velmi náročnou i přesto, že ji děti zvládly.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu: U stínového divadla lze využít podmořský svět i svět zvířat, aj.

Obr. 5: Oživé stromy

II. „Doteky přátelství“

Průběh aktivit

Po příjezdu dětí ze školy v přírodě jsme začali pracovat na druhé části projektu a jeho aktivitách. Jako první aktivitu jsme udělali „Živé obrazy“, protože nám přálo počasí, které je pro tuto aktivitu velmi důležité. S dětmi jsme si vzali karimatky a šli na školní hřiště, kde jsme také dělali aktivitu „Můj barevný kamarád.“ Aktivita nám zabrala jednu vyučovací hodinu, proto jsme zrealizovali ještě „Hádej a hledej, hledej a hádej.“

V celém projektu, stejně jako v předchozím jde o jediné, abych v dětech probudila hravost, kreativitu a fantazii.

Metodický list č. 6

Třída: 5.

Téma: HÁDEJ A HLEDEJ, HLEDEJ A HÁDEJ.

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Ve skupinách.

Pomůcky: Barvy na tělo.

Doporučený věk žáků: 2. – 5. ročník

Cíl hodiny: Vést děti ke spolupráci ve dvojicích či skupinách.

Výtvarná technika: Netradiční prostředky a jejich kombinace.

Výtvarný problém: Při tvorbě vycházet ze svých zrakových, sluchových i hmatových vjemů, vlastních prožitků zkušeností, fantazie.

Metodické poznámky: Hádanky by neměly být příliš dlouhé, pokud budou děti pracovat pouze ve skupinách po čtyřech až pěti dětech nebo se skupinky podle počtu slov upraví.

Motivace:

Všude kolem nás je spousta podnětů a věci, kterých si ani nepovšimneme, protože je v tu danou chvíli považujeme za běžné a každodenní. Například vy vaši třídu berete takovou, jaká je a leckdy vás nenapadne, že by tu mohla nastat nějaká změna, že? To si ale nemůže dovolit takový hledač pokladů, nebo archeolog, který si musí všimnat každých indicií, každého hesla, každého obrázku. Indicie, tedy nápověda k rozluštění hledaného či zkoumaného může být kdekoliv. Zahrajme si na takového zvědavku a zkusme rozluštit indicii na těle vašich spolužáků.

Pracovní postup:

Děti rozdělím do skupin po 4 – 6 a každá skupina obdrží obálku s hádankou. Vysvětlím organizaci práce. Skupiny pracují samostatně, neboť každá má svoji hádanku. Podle počtu slov v hádance si děti musí promyslet, kolik slov budou mít napsaných na jedné a druhé ruce, aby se dostalo na všechny ze skupiny, kromě jednoho, který bude mít na ruku napsanou odpověď. Pro dnešní hodinu jsme vybrali tyto hádanky:

Truhláři mě nejlíp znají, pěkné dřevo ze mne mají. Odpověď: (Strom).

Neustále mění tvar, ale přesto je to stále kulaté. Co je to? Odpověď: (Měsíc).

Běžím, běžím, nemám dech. Přitom ležím na zádech. Kdo jsem? Odpověď: (Řeka).

Čtyři rohy, žádné nohy, chaloupkou to pohne. Kdo je to? Odpověď: (Hlemýžď).

Otec má tisíce synů, každému čepici sjedná a sobě nemůže. Odpověď: (Dub a žalud).

Děti se chytí za ruce a nahlas říkají hádanku. Chodí po třídě a různě se proplétají. „*Kdopak zná odpověď na naši hádanku?*“ řekne jedno z dětí. V tento moment se děti zastaví a postaví se vedle sebe tak, aby si to ostatní děti ve třídě mohly přečíst ještě jednou na ruku svých spolužáků. Pouze jeden ze skupiny zůstane otočený zády, neboť ten má na ruku napsanou správnou odpověď. Takto se prostřídají všechny skupiny.

Reflexe:

Hodina byla velmi vydařená a nevyskytl se žádný problém. Aktivita děti velmi bavila. Tuto aktivitu považuji za velmi vydařenou.

Sebereflexe:

Děti nejprve překvapilo, že si budou něco psát na tělo. Po chvíli se ukázalo, že jim psaní na ruce vůbec nevadilo. Dokonce si některé děti ponechaly na památku slova na ruku. Tuto aktivitu lze dělat za každého počasí. V chladnějším počasí si děti nebudou psát hádanky na tělo, ale hádanka se vytiskne na papír. Děti si připnou hádanku na oblečení a vše bude pokračovat stejně.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu:

Místo hádanky mohou děti použít pranostiky nebo přísloví, které si děti napíší na ruce. Na závěr si děti vyberou samy nějakou hádanku, přísloví nebo pranostiku, kterou bude hádat paní učitelka nebo jiná třída.

Příklady hádanek:

Hádanka

Vždy se prolomí, když se vysloví.

(Ticho)

Hádanka

Bílá jako mléko je, tichem všechno přikryje.

Auto, domy, stromy, lidi nikdo neuvidí.

(mlha)

Obr. 6: Hádej a hledej, hledej a hádej

Metodický list č. 7

Třída: 5.

Téma: ŽIVÉ OBRAZY

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Ve třídě ve dvojicích, venku ve skupinách.

Pomůcky: Barevná trika.

Doporučený věk žáků: 3. – 5. ročník

Cíl hodiny: Rozvíjet u žáků fantazii, citlivost pro barevnou kompozici. Rozvíjet schopnost tvořit a spolupracovat s vrstevníky.

Výtvarná technika: Prostorová práce.

Výtvarný problém: Předvést schopnost konstruovat prostorovou práci, vyjádření jednoduchých prostorových objektů, možnosti týmové práce.

Metodické poznámky: Místo barevného oblečení se může použít barevný krepový papír, které si děti mohou omotat kolem pasu, kolem celé paže. Mohou si udělat i barevné krepové nohavice.

Motivace:

Budu vám vyprávět příběh o jedné škole v jednom malém městě. Ta škola nebyla ničím výjimečná, chodili do ní obyčejné děti i obyčejní učitelé. Až na jednu paní učitelku, která učila třídu 5. B. Do této třídy chodily děti rády, protože měly veselou paní učitelku. Radost jí přinášelo pestré, barevné oblečení, které nosila (mám na sobě pestré tričko). Jednou na jaře se takhle paní učitelka rozhodla, že bude prát velké prádlo, protože byl teplý slunečný den. Prádlo na šňůře krásně vonělo a už bylo skoro suché, když najednou začalo pršet. Sluníčko stále svítilo, ale přšelo. Paní učitelka běžela ven, aby prádlo sebrala, ale jaký byl její údiv, když místo barevného prádla visely na šňůrách jen bezbarvé kusy oblečení (sundám barevné tričko, mám pod ním bílé). Kam se poděly všechny barvy? Od té doby už nebyla paní učitelka veselá jako dřív. Bez svého barevného oblečení byla den ze dne smutnější a s ní i děti v její třídě. Ředitel školy se na jejich smutné tváře už nemohl déle dívat a rozhodl se, že s tím něco provede. Nakoupil paní učitelce nové barevné oblečení, protože věděl, že jen veselý učitel má ve třídě i veselé děti (vezmu si zpět barevné tričko). Od té doby, co se paní učitelka oblékla do nových barev, vrátil se do třídy smích a dobrá nálada. A za odměnu věnovaly děti s paní učitelkou krásnou pestrobarevnou květinu svému panu řediteli (děti si obléknou barevná trička a společně vytvoří květinu).

Otázka pro děti: „*Kam se ztratily barvy z oblečení paní učitelky?*“

Odpověď: „*Vzala si je duha, protože si připadala málo barevná.*“

Pracovní postup:

Venku se posadíme okolo hromádky barevných triček. Povídáme si o jarní přírodě, o hrách, které venku s kamarády hrajeme, o oblečení, které na jaře nosíme. Děti říkají, jaké oblečení nosí, když si venku hrají, a proč. Z hromady barevných triček vyndám jedno barevné a ptám se dětí, co jim daná barva připomíná. Děti odpoví a potom se s dětmi snažíme danou věc vytvořit ze svých vlastních těl. Žluté tričko připomíná sluníčko, udělali jsme sluníčko. Lehli jsme si tak, že jsme se všichni dotýkali hlavami od středu a naše nohy znázorňovaly paprsky. Zelené tričko připomínalo strom, udělali jsme strom. A tak jsme udělali několik obrazců. Jako poslední úkol vytvořily děti ze svých těl třídu 5. B. Oblékly si trička a začalo tvoření. Na sportovním hřišti u základní školy to vypadalo moc pěkně a připomínalo to barevnou zahradu, na které zasvítilo sluníčko a ze země vytáhlo krásné barevné kytky. Celá akce je fotografována.

Reflexe:

Reakce dětí na tuto aktivitu byla úžasná a velmi se jim to líbilo. Těšily se na příští hodinu, kdy si vyzkouší jinou aktivitu. Práce ve skupinách dětem nedělala problém.

Sebereflexe:

Sama za sebe mohu napsat, že tuto aktivitu beru jako nejvydařenější. Hodina měla spád a byla jsem překvapená, jak si to děti užívaly. Samy chodily s nápady, co ještě by mohly udělat za „Živé obrazy.“ Na tuto aktivitu jsme nalákala několik pedagogů, kteří viděli fotografie na stránkách školy.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu: Děti mají na sobě trička od začátku a jsou ve skupinách podle barvy. Můžeme si i zahrát na malíře, který míchal barvu. „*Míchám, míchám barvu a umíchal(a) jsem duhu.*“

Obr. 7: Živé obrazy - Duha

Obr. 8: Živé obrazy - Třída 5. B

III. „Tajemství budovy“

Průběh aktivit

Celý průběh aktivit ze třetí části zásadním způsobem ovlivnila rekonstrukce budovy základní školy, která byla zahájena o tři měsíce dříve proti původnímu plánu. Bylo nutné aktivity přizpůsobovat prostorovým možnostem budovy školy v danou chvíli.

Metodický list č. 8

Třída: 5.

Téma: VESELÉ STOPY

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Práce ve dvojicích.

Pomůcky: Barevné křídly.

Doporučený věk žáků: 1. – 5. ročník

Cíl hodiny: Učit se rozhodovat a samostatně myslet. Seznamovat se s uměním, tvořit a spolupracovat se svými spolužáky.

Výtvarná technika: Kresba suchou stopou.

Výtvarný problém: Práce s linkou a tvarem, uspořádání barvy a linie, práce s fantazií.

Metodické poznámky: Vhodné je použít silné křídly, se kterými se na asfaltovém povrchu pracuje lépe.

Motivace:

Všimáme si otisků bot, jejich drážek a různých tvarů. Vyzkoušíme, jak se mění odstupy mezi jednotlivými otisky, když člověk jde pomalu, rychle, když běží a kdy si třeba poskočí. Pojďme udělat příchod do školy a po štOLE veselejší.

Pracovní postup:

Před začátkem této aktivity se s dětmi domluvíme, jaké barvy použijí ve dvojici, aby stopy byly veselé a všem se chodilo radostně do školy. Na bílý papír si nachystají, jak by měla cesta v dané dvojici vypadat. Položíme papíry všech dvojic na zem, abychom se podívali, zda nejsou některé cesty podobné. Nyní se přemístíme ven a pustíme do práce. Jeden z dvojice obkreslí spolužákovi jeho chodidlo barevnou křídou na asfaltový povrch, může obě nohy, které naznačují pohyb. To samé udělá i druhý z dvojice, aby si mohl každý vybarvit svoji stopu. Děti udělají různě klikatou cestu plnou veselých stop. Je několik cest, které jsou připravené pro radostnější cestu

do školy. Některé se klikatí, jiné jsou hravé a děti, které půjdou po vybrané cestě, si na této cestičce i poskočí na jedné i druhé noze.

Reflexe:

Hodina byla živá. Práce se dětem dařila a nejvíce se dětem líbilo, že si mohly nakreslené trasy vyzkoušet jako první.

Sebereflexe:

Z důvodu rekonstrukce budovy jsem musela aktivitu přizpůsobit okolnostem. V původním plánu jsme měli vytvářet „Veselé stopy“ takto:

Práce je nejdříve ve dvojicích. Jeden z dvojice obkreslí spolužákovi jeho chodidlo na čtvrtku, může obě nohy. To samé udělá i druhý z dvojice. Když mají chodidla obkreslená, vystříhnout si jejich tvar a na každé chodidlo mohou napsat nápis (poskoč, zastav se, otoč se, atd.), který obtáhnou barvou na sklo. Těch obkreslených chodidel si každá dvojice vyrobí několik. Po zaschnutí nápisu si vezmeme obyčejný papír a položíme na stopu papír. Poté plochou (nikdy ne špičkou) voskovky pokreslíme celou plochu papíru – pozor aby se stopa pod papírem nehýbala. Takto hotové stopy vystříhneme a podlepíme oboustrannou lepicí páskou. Před budovou školy nalepíme stopy tak, jak bychom šli radostně do školy. Mohou být za sebou třeba jen dvě pravé stopy a potom dvě levé. Na chodbách školy uděláme něco podobného.

Druhý den vyfotografovala paní učitelka maminku s malým dítětem, jak si veselé stopy užívalo. Bylo potěšující, že stopy splnily svůj záměr a bylo jedno, zda je to dítě školou povinné nebo není.

Pomůcky: Čtvrtky, barvy v tubě na nápisy (na sklo), nůžky, obyčejné papíry, voskovky, oboustranná lepicí páska.

Výtvarná technika: Frotáž - přenášení otisku reliéfní struktury podložky měkkou tužkou, voskovkami nebo jinými barevnými pastelkami na papír.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu: Místo barevných kříd může být použita chemická barva. Děti si předem připraví stopy z kartonu, aby nedošlo k umazání bot od barvy. Stopy potom obkreslují na určené místo a vybarvují.

Obr. 9: Veselé stopy

Metodický list č. 9

Třída: 5.

Téma: PUZZLE

Časový rámec: dvě vyučovací hodiny

Organizace: Práce ve skupinách.

Pomůcky: Bílá čtverka A0, nůžky, lepidlo na papír, papírový odpad ze skartovacích zařízení, temperové barvy, velký štětec, kelímek, špendlíky, nástěnka, větší víčka od PET lahví.

Doporučený věk žáků: 3. – 5. ročník

Cíl hodiny: Rozvoj tvořivého myšlení, spontánního výtvarně-expresivního záměru; rozvoj fantazie a představivosti.

Výtvarná technika: Koláž - technika tvoření obrazů lepením, nalepováním nebo vlepováním papírových výstřižků.

Výtvarný problém: Navazovat vztah k životnímu prostředí - prostřednictvím uvědomělé výtvarné činnosti.

Motivace:

Někdy máme pocit, když něco děláme, že to nemá smysl. Někdy se s někým ze třídy nebo ze školy nebavíme jenom proto, že nemá dost dobré džiny, nebo není dost vtipný. Někdy nás od sebe vzdalují i jiné věci, pojdme se všichni spojit a společně vytvořit velkolepé dílo společně i s těmi, se kterými se zrovna nebavíme, nebo se nezdravíme, ale třeba tím někomu ze školy pomůžeme. Pomůžeme někomu, kdo se možná sám stydí něco udělat, vytvořit, nebo se spolužákům straní, protože se něčeho bojí. Pojdme mu dát pocit, že patří mezi nás, protože chodí do stejné školy a pracuje na stejném díle.

Pracovní postup:

S dětmi si z odpadového materiálu vytvoříme sovu, která bude na formátu A0. Peří si vyrobíme ze skartovaného papíru, který děti nabarví. Jako oči použijeme veliká plastová víčka, která domalujeme. Na paravánu u hlavního vchodu vystavíme dokončenou sovu na jeden až dva dny, aby se vidělo a vědělo, jaký obrázek se bude hledat. Další den ráno obrázek rozdělíme na nejméně osm dílů a na paraván umístíme informaci: *Žákům třídy 5. B se poztrácel obrázek sovy, který může být celý nebo rozdělený na několik dílů. Může být v jakékoli třídě, na chodbách, kdekoli. „Pomozte nám najít ztracený obrázek a vrátit zpět sovu.“*

Cílem úkolu bylo, aby se sešly všechny díly a sova byla opět sestavena.

Reflexe:

Aktivita obtížnější na organizaci, přesto se děti do práce ponořily s nadšením. Ukázka toho, že odpadový materiál nepatří jen k recyklaci, ale dají se z něj vytvořit pěkné práce.

Sebereflexe:

Tato aktivita byla rozložena na několik dnů, škoda jen, že se nepovedl záměr této aktivity. Ano, díly sovy se našly, ale ne všechny se umístily na určené místo, tzn. na paraván u hlavního vchodu. Tři díly byly odevzdány dětem do třídy, které je donesly, kam patří. Příště se bude muset promyslet lepší informovanost zúčastněných a propojit to třeba s úkoly, které popisují níže. Je potřeba vyzkoušet, zda by to byla správná cesta a aktivita by se vydařila i se závěrečným sestavením.

Poznámka a možnost dalšího rozvíjení úkolu: Úkol můžeme udělat zajímavější tím, že na druhou stranu každého dílku, napíšeme zadání, které bude muset každý nálezcce splnit. Např.: „*Vyjmenuj tři známé české historické postavy dětem, které tuto aktivitu vymyslely.*“

Bohužel z této aktivity nejsou žádné fotografie. Došlo k poškození paměťové karty při čtení a kopírování do počítače. Je to jediná aktivita, kterou nemohu ukázat, jak vše probíhalo a jak vše bylo dokumentováno po dohodě a požádání s paní učitelkou. Bohužel i toto je zkušenost, která je součástí práce. Lépe je pořizovat fotodokumentaci na více přístrojů.

Metodický list č. 10

Třída: 5.

Téma: POSELSTVÍ

Časový rámec: 45 minut

Organizace: Ve skupinách

Pomůcky: Víčka od PET lahví, papír, pastelky, oboustranná lepicí páska.

Doporučený věk žáků: 2. – 5. ročník

Cíl hodiny: Rozvíjet estetické cítění a vnímání prostředí. Využívat a rozvíjet tvořivé vlastnosti a dovednosti. Jsem schopná něco změnit?

Výtvarná technika: Výtvarné zobrazování.

Výtvarný problém: Vnímat jednotu sdělovací a výtvarně estetické hodnoty výtvarné práce.

Metodické poznámky: Místo víček od PET lahví, mohou být použity krabičky od zápalek, do kterých se bude vzkaz vkládat.

Motivace:

Chci po sobě zanechat stopu. Chci, aby tady po mně něco zůstalo. Přidáš se?

Jednou se tatínek rozzlobil na svou tříletou dcerku, protože zbytečně vyplýtvala roli pozlaceného dárkového papíru. S penězi to nebylo valné a táta se zlobil, že se dítě pokoušelo vyzdobit jakousi krabičku bez viditelné příčiny. Druhý den ráno přinesla ta malá holčička tatínkovi dárek. Řekla mu:

- *To je pro tebe, tatínku. Teď zalitoval, že se na dcerku den před tím tolik zlobil. Ale znovu ztratil náladu, když uviděl, že je krabička prázdná. Řekl dcerce:*

- *Copak nevíš, že když se dává dárek, musí se do krabičky něco dát? A ty mi ji dáváš prázdnou.* Holčička na tátu pohlédla se slzami v očích:

- *Není prázdná. Naplnila jsem ji pusinkami. Všechny jsou pro tebe, tati!!*

Otec zůstal jako omráčený. Klekl si k dcerce a něžně ji objal. Prosil, aby mu odpustila. Od té doby chránil ten drahocenný dárek jako oko v hlavě řadu let, položený vedle postele. Když se mu v životě nedařilo, myslel na pusinky a lásku, které mu malá dcerka věnovala. Byly pro něj mnohem důležitější než nezdary, peníze, nebo hádky kvůli hloupostem.

Pracovní postup:

Než začneme samotnou aktivitu plnit, je důležité promyslet místo, kde projde nejvíce lidí, kteří se do aktivity mohou zapojit. V našem případě jsme vybrali vstupní

vestibul školy u hlavního vchodu, kudy žáci prochází do šaten a dále potom na první a druhý stupeň.

S dětmi nachystáme pro danou aktivitu víčka od PET lahví, které polepíme na vrchní část oboustrannou lepicí páskou. Na malé lístečky si děti napíší vzkaz, jako to dělali námořníci, když posílali vzkaz v lahvi. Připravíme víčka a lístečky pro další účastníky, kteří se budou chtít zapojit. Nalepí víčko a bude pokračovat v sestavování obrazce, do kterého může, nebo nemusí vlepít vzkaz.

Reflexe:

Hodnotím práci ve dvojicích, skupinách, ukázněnost při skupinové práci. Děti hodnotí své výsledky, co se jim podařilo více, co méně, co je zaujalo, zda to bylo lehké či těžší.

Sebereflexe:

Pro tuto aktivitu jsem se snažila vybrat prostor, kde jsem si myslela, že se budou realizovat všechny děti. Při práci jsem sledovala, že to nešlo úplně hladce a to i přesto, že jsem se snažila během aktivity děti korigovat, abych předešla strkání. To jsem viděla jako větší problém. Co se týká samotného výsledku, dopadl úžasně a moc mě překvapilo, kolik se zapojilo žáků z jiných tříd. Po týdnu se obrazec z víček rozrostl a to bylo cílem této poslední aktivity. Zanechat po sobě nějaké pokračování – Poselství.

Během samotné aktivity se změnila jedna věc. Děti napadlo, že nebudeme psát vzkaz na lístečky, nýbrž přímo do víček. Vzkaz byl do víček napsán lihovým fixem zn. Centropen.

Bohužel pár žáků ke konci aktivity už ztratilo chuť se na aktivitě podílet a rušili ostatní. Děti jsem posadila bokem na lavici. Je velká škoda, že i tato část budovy bude za pár týdnů v rekonstrukci a společná práce bude zničena. Snad zůstane v nás všech.

Obr. 10: Poselství

5.2 Hodnocení aktivit

Žáci se pustili do všech aktivit s vervou a velikým nadšením. Samotné motivace byly pro ně velmi poutavé, protože měli vytvářet něco nového. Příprava na některé aktivity se na začátku zdála náročnější, přesto se vše zvládlo podle plánu.

Pod širou oblohou

V tomto projektu jsem byla ráda, že nám přálo počasí a nepršelo. Aktivitu „Strom splněných přání“ a „Rozkvetlý zázrak“ jsme si nejdříve nachystali ve třídě a potom jsme se přemístili ven.

„Můj barevný kamarád“ byl první aktivitou a to děti nabudilo k dalším aktivitám, práce je bavila a naplňovala je. Hrály si a užívaly si každou hodinu.

Aktivity viděli žáci z jiných ročníků a nezůstalo jen u zaujetí, ale došlo i na otázky o přestávkách, co jsme to tvořili.

„Oživlé stromy“ považuji za jednu z nejtěžších aktivit, která byla náročná na organizaci a samotnou realizaci. Žáci této třídy byli provizorně umístěni po dobu rekonstrukce do největší místnosti na ZŠ, přesto se ukázalo, že největší není vždy nejlepší. V běžném provozním roce, kdy neprobíhají žádné stavební úpravy, jsou tyto prostory využívány pro děti, které chodí do družiny nebo školního klubu.

Doteky přátelství

Žáci se na začátku obou aktivit chopili se zájmem, že to překvapilo i samotnou paní třídní učitelku. Aktivitu „Živé obrazy“ si děti evidentně užívaly nejvíce. Opravdu si hrály s barvami svých triček jako skuteční malíři. Na fotografiích bohužel nelze zachytit vše, přesto tuto aktivitu hodnotím jako nejvydařenější.

Psaní hádanek na ruce bylo pro děti také novou zkušeností, přesto se na začátku objevil menší problém s pochopením zadání. Dětem stačila malá názorná ukázka a zbytek hodiny byl báječný a užili jsme si spousty zábavy.

Tajemství budovy

Z těchto aktivit bych měla především vyzdvihnout nápaditost dětí, jak se dokázaly s danými aktivitami poprat a navíc zapojit většinu žáků z vyšších i nižších ročníků.

„Poselství“ se během hodiny změnilo. Opravdu musím pochválit nápad, že jsme vzkaz nepsali na papír, jak bylo původně myšleno, ale do víček. Jednoduché vzkazy, které jsou vidět hned na první pohled.

U úkolu „Puzzle“ se úplně nepovedl původní záměr, aby se na určené místo vrátily všechny díly původního obrázku. Ony se všechny díly našly, jen dva díly donesli nálezci do třídy 5. B a děti je potom připevnily samy u hlavního vchodu na paraván.

Co se nepovedlo?

Díky rekonstrukci školní budovy a tělocvičny se nepovedlo realizovat některé aktivity podle původního plánu. Úkol „Veselé stopy“ měl být realizován v interiéru budovy. Jelikož jsou v budově zákazy vstupu na některá místa, musela jsem kvůli bezpečnosti aktivitu přesunout mimo školní budovu. I přesto se aktivita vydařila. To samé se týkalo i aktivit „Strom splněných přání“ a „Rozkvetlý zázrak“, které se konaly před budovou školy. Přestože nám byly některé podmínky z uvedených důvodů ztíženy, s činnostmi jsme si poradili a děti byly nadšené.

6 VÝZKUMNÁ ČÁST – dotazníkové šetření

6.1 Cíl šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo získat co nejvíce údajů o tom, zda učitelé zařazují akční tvorbu do hodin výtvarné výchovy. Dále zjistit, jak je akční tvorba vnímána dětmi a učiteli na 1. stupni základní školy.

Získané informace formou dotazníkového šetření byly podkladem pro konkrétní realizované aktivity, které byly zhodnoceny.

6.2 Formulování otázek

Pro dotazníkové šetření byly stanoveny následující otázky:

Dotazník pro žáky 5. třídy ZŠ

- O1 Která aktivita se ti nejvíce líbila? Byla oblíbenost závislá na pohlaví žáka?
- O2 Proč se žákům líbily některé aktivity?
- O3 Která aktivita se žákům nelíbila?
- O4 Co nového jste se naučili?

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ

- O1 Proč se učitelům líbila právě tato aktivita?
- O2 Která aktivita patřila mezi méně povedené?
- O3 Zařazují učitelé akční tvorbu do hodin výtvarné výchovy?

6.2.1 Předpoklady

Následně byly k otázkám z **dotazníku pro žáky 5. třídy ZŠ** formulovány tyto předpoklady.

P1 Předpokládám, že se většině žáků bude líbit nejvíce aktivita „Poselství.“

Předpokládám, že bude rozdíl v oblíbenosti aktivit mezi chlapci a dívkami.

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O2 a č. O1)

P2 Předpokládám, že se žákům na aktivitách bude líbit zábava a aktivita je budou bavit.

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O3)

P3 Předpokládám, že žáci zařadí mezi méně nevydařené aktivity „Rozkvetlý zázrak.“

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O4)

P4 Předpokládám, že se většina žáků naučí pracovat s odpadovým materiálem.

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O5)

K otázkám z **dotazníku pro učitele 1. stupně ZŠ** byly formulovány tyto předpoklady.

P1 Předpokládám, že většina učitelů vybere aktivitu „Veselé stopy.“

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O3)

P2 Předpokládám, že většina učitelů uvede za méně povedenou aktivitu „Rozkvetlý zázrak“ a jako důvod uvede zajištění bezpečnosti při práci s otevřeným ohněm.

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O4)

P3 Předpokládám, že akční tvorbu učitelé do svých hodin výtvarné výchovy zařazují málokdy.

(v dotazníku ověřováno otázkou č. O5)

6.3 Metoda šetření

Pro zjišťování údajů byla použita metoda dotazníkového šetření. Byly vytvořeny dva dotazníky (viz příloha č. 1 a příloha č. 2) určené žákům a učitelům na 1. stupni základních škol.

6.4 Popis zkoumaného vzorku

Šetření bylo zaměřeno na žáky 5. ročníku základní školy a na učitele 1. stupně ZŠ Slovanka. Dotazníky byly rozdány žákům osobně a učitelům 1. stupně také. Rozdáno bylo 30 dotazníků a návratnost byla 100 %. Dotazníků pro žáky 5. třídy ZŠ bylo celkem vyplněno 25 a dotazníků pro učitele 1. stupně ZŠ bylo vyplněno celkem 5.

6.5 Charakteristika šetření

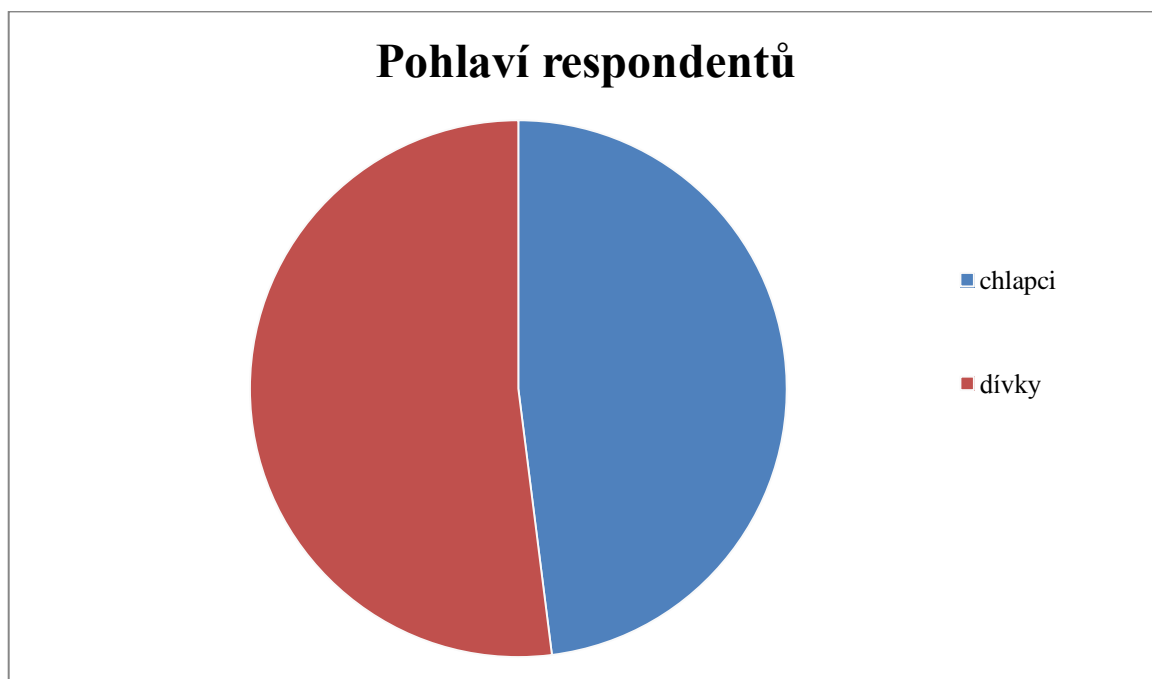
Dotazník pro žáky 5. třídy ZŠ obsahoval 3 uzavřené otázky (otázky č. O1, O2, O5) a 2 polootevřené otázky (otázky č. O3, O4). Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ obsahoval 2 uzavřené otázky (otázky č. O1, O2) a 3 polootevřené otázky (otázky č. O3, O4, O5).

Oba dotazníky obsahovaly 5 otázek. Zaškrtnout jednu variantu u dotazníku č. 1 bylo možno u otázky č. O1 a O2, více variant bylo možno v otázkách č. O3 a O5 a u otázek č. O3 a O4 bylo možno napsat svůj vlastní názor.

V dotazníku č. 2 bylo možno zaškrtnout jednu variantu u otázek č. O1, O2, O3, O4, O5 a u otázek č. O3, O4, O5 bylo možno napsat svůj názor. Pro vyhodnocení šetření a jeho větší přehlednost byly zpracovány grafy a tabulky.

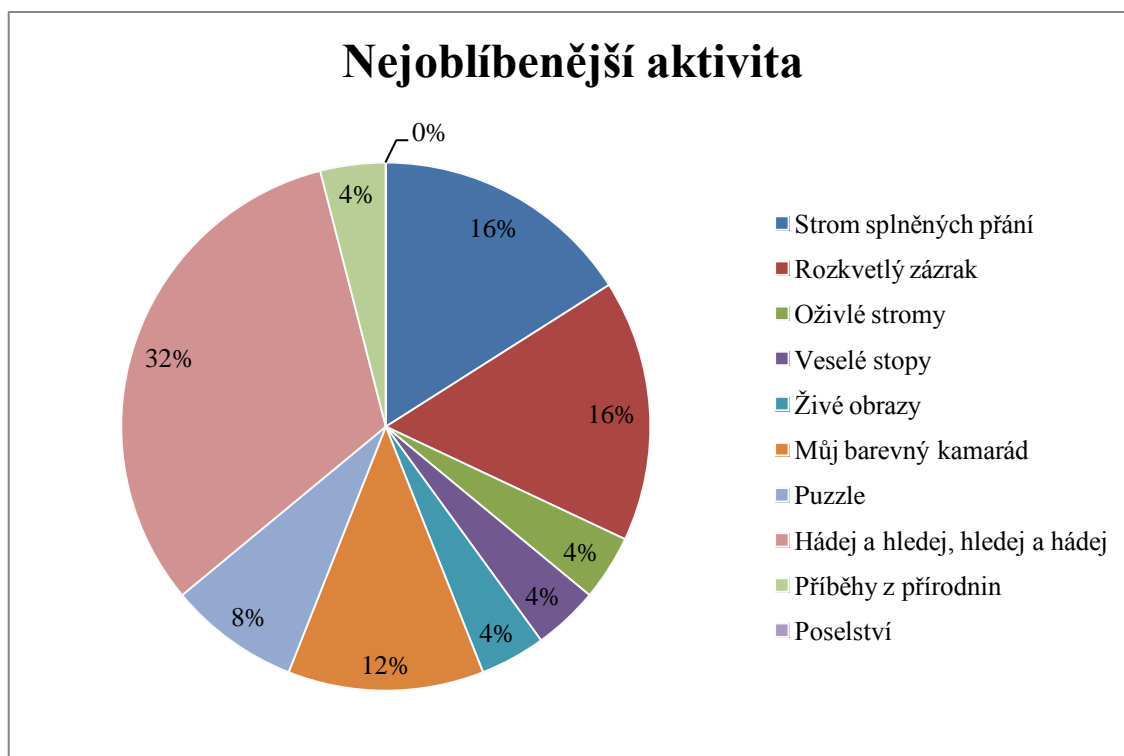
6.6 Průběh šetření u dotazníku pro žáky 5. třídy ZŠ

Graf 1: Pohlaví respondentů

Komentář: **Graf 1** ukazuje, že v 5. třídě převažují dívky nad chlapci.

Graf 2: Nejoblíbenější aktivita

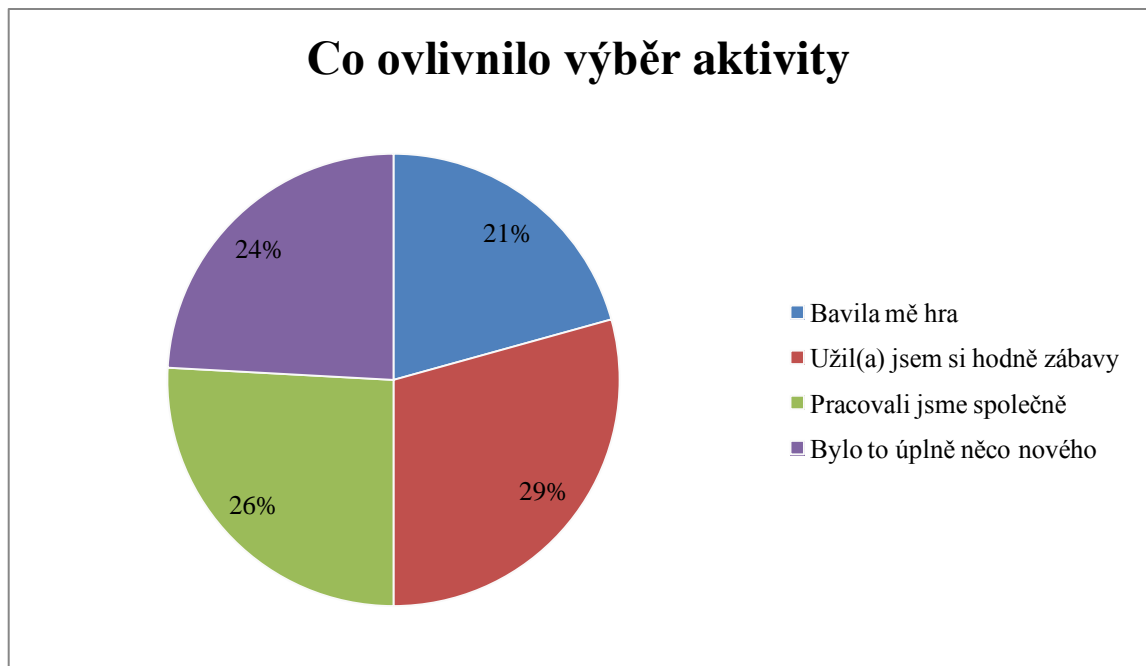
Komentář: **Graf 2** znázorňuje, že 32 % respondentům se nejvíce líbila aktivita „Hádej a hledej, hledej a hádej“, 16 % se líbila aktivita „Strom splněných přání“ a „Rozkvetlý zázrak, 12 % se líbila aktivita „Můj barevný kamarád“, 8 % se líbila aktivita „Puzzle“ a 4 % se líbili aktivity „Oživé stromy, Příběhy z přírodnin, Veselé stopy, Živé obrazy. Aktivita „Poselství“ získala 0 %.

Nebyl zásadní rozdíl mezi odpověďmi chlapců a dívek. U obou skupin byla nejoblíbenější aktivita „Hádej a hledej, hledej a hádej.“

Předpokládala jsem, že nejoblíbenější aktivitou bude „Poselství“, neboť se zde bude moci uplatnit hravá pečlivost a obliba romantických vzkazů, které budou psát dívky chlapcům. V druhém bodě předpokladu jsem byla přesvědčena, že u chlapců zvítězí akčnější aktivita.

Předpoklad 1 se nepotvrdil ani v jednom ze dvou bodů.

Graf 3: Co ovlivnilo výběr aktivity

Komentář: **Graf 3** znázorňuje, že 29 % respondentů si při dané aktivitě užilo hodně zábavy, 26 % respondentů uvítalo kolektivní práci, pro 24 % respondentů to bylo úplně něco nového a 21 % respondentů bavila hra.

Odpovědi jsou více méně vyrovnané na čtvrtiny.

Předpoklad 2 se potvrdil jen z 50 %.

Graf 4: Nejméně oblíbená aktivita

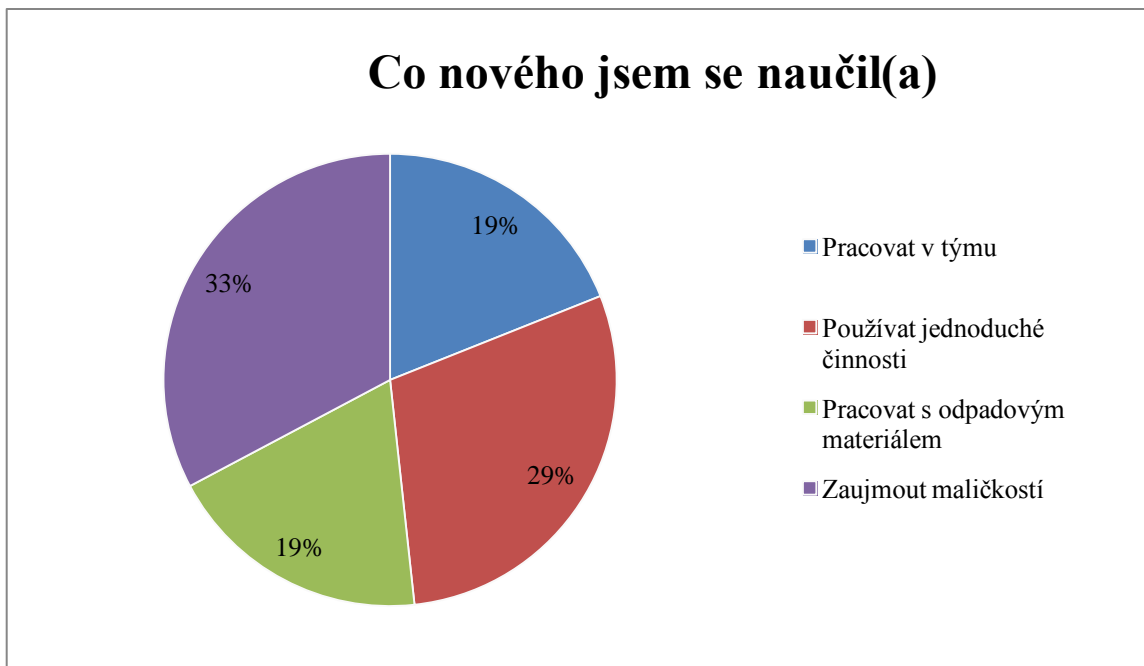

Komentář: **Graf 4** znázorňuje, že nebyla žádná aktivita, která se nelíbila. Dívkám i chlapcům se všechny aktivity líbily a tím pádem je u každé aktivity nulová hodnota.

Předpokládala jsem, že nejméně oblíbenou aktivitou bude „Rozkvetlý zázrak“, protože se jednalo o pracnou a složitou aktivitu.

Předpoklad 3 se nepotvrdil.

Graf 5: Co nového jsem se naučil(a)?

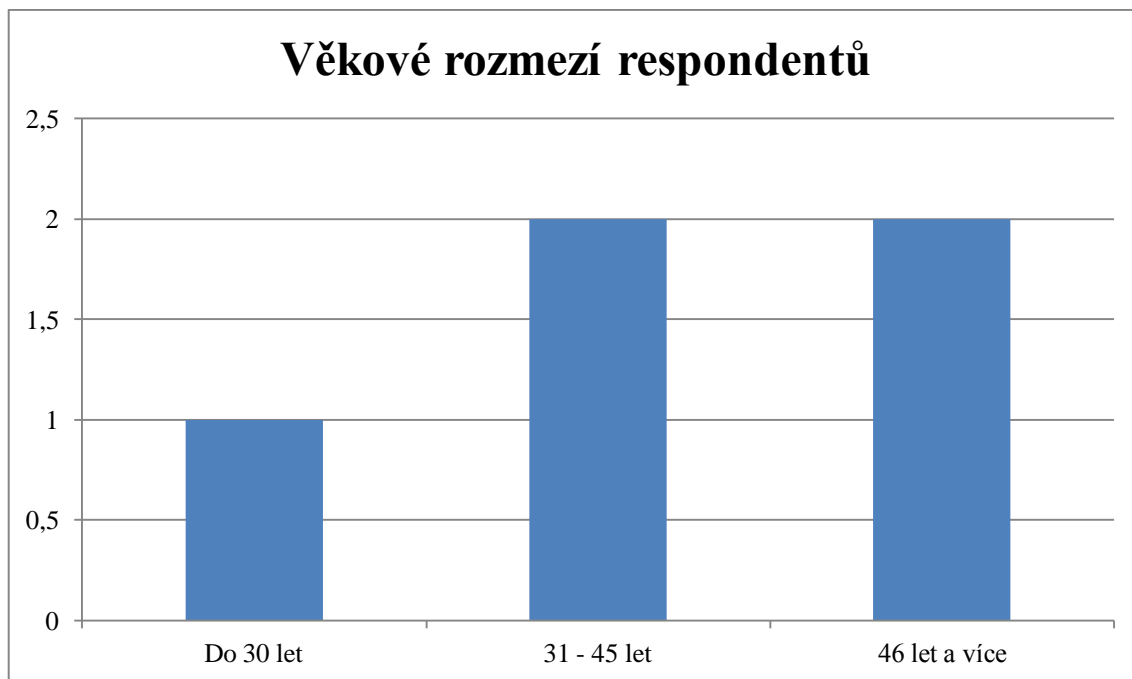

Komentář: **Graf 5** znázorňuje, že 33 % respondentů mohou zaujmout maličkostí, 29 % respondentů používat jednoduché činnosti, 19 % respondentů ocenilo práci s odpadovým materiálem a zbylých 19 % uvítalo práci v týmu.

Předpoklad 4 se nepotvrdil.

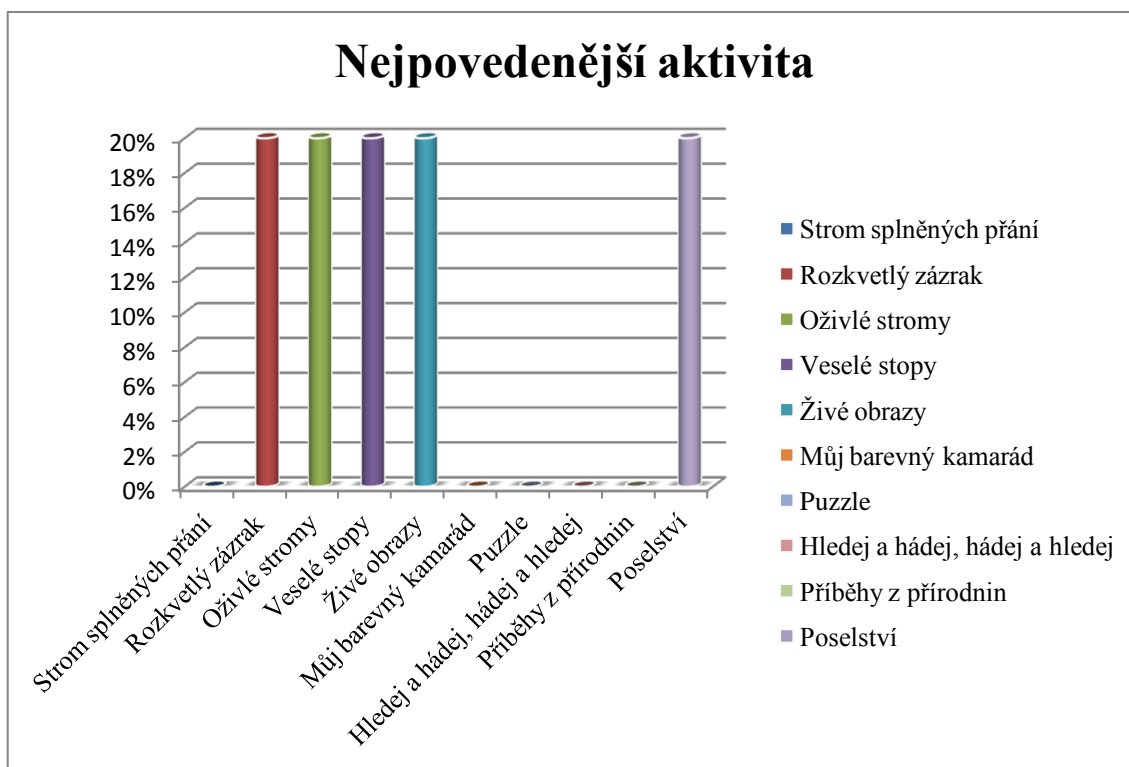
6.7 Průběh šetření u dotazníku pro učitele 1. stupně ZŠ

Graf 6: Věkové rozmezí respondentů

Komentář: **Graf 6** znázorňuje věkové rozmezí respondentů. Z dotazovaných 5 pedagogů byla 1 osoba ve věkové skupině do 30 let, 2 osoby ve věkové skupině 31-45 let a zbylé dvě osoby ve skupině 46 let a více. Dotazované osoby byly hlavně ženy.

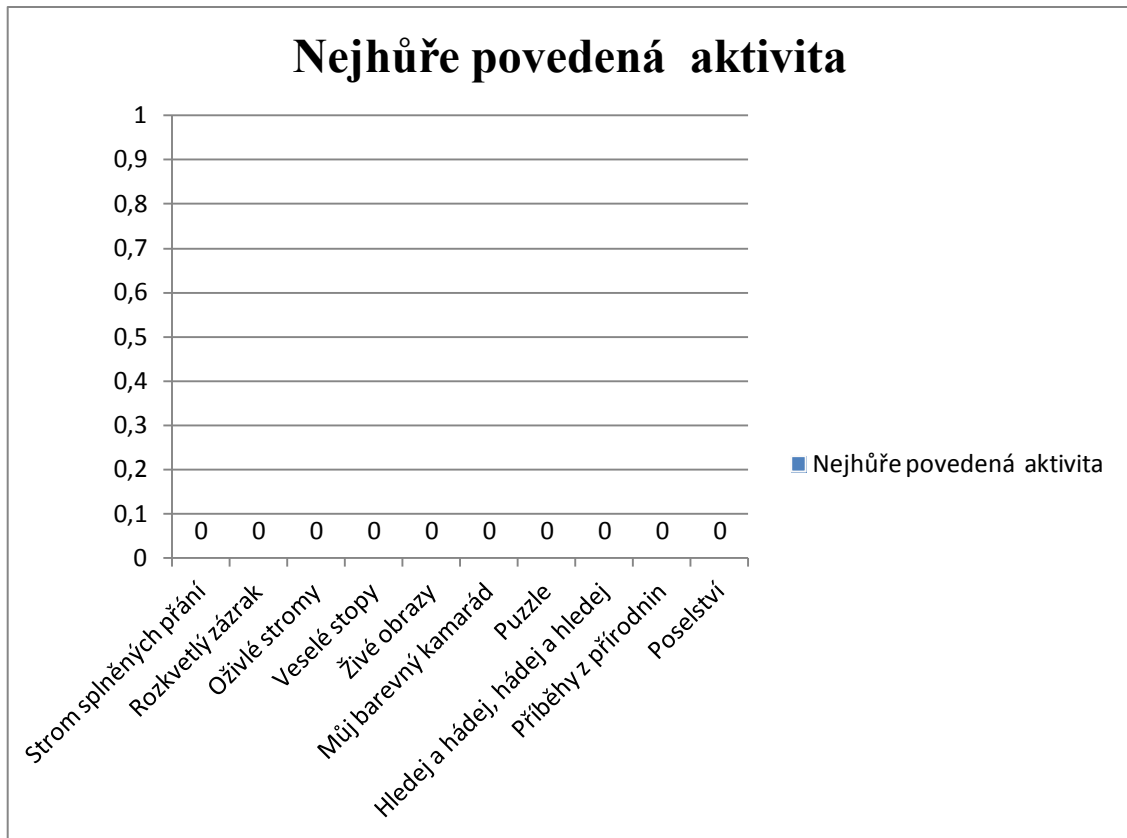
Graf 7: Nejpovedenější aktivita

Komentář: **Graf 7** znázorňuje, že každému dotazovanému respondentovi se líbila jiná aktivita. Dva respondenty zaujalo využití odpadového materiálu, jeden respondent v aktivitách viděl propojení výtvarné a dramatické výchovy, další dva kreativitu a nápaditost.

Předpoklad 1 se nepotvrdil.

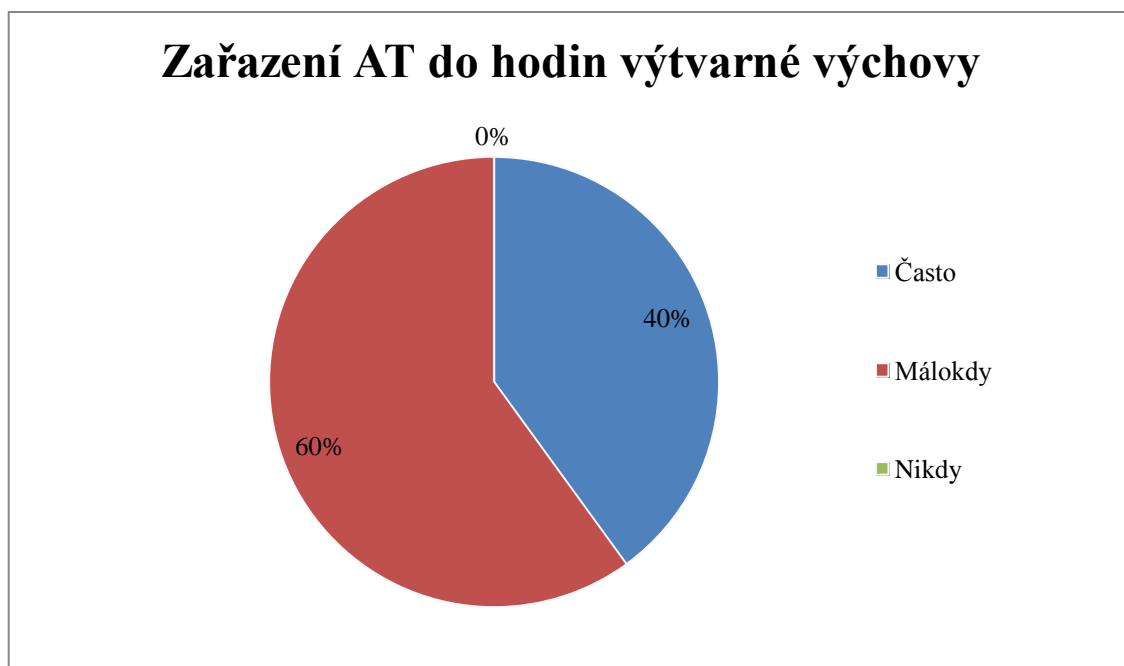
Graf 8: Nejhůře povedená aktivita

Komentář: **Graf 8** by měl znázorňovat nejhůře povedené aktivity. Jelikož ani jeden s dotazovaných respondentů neoznačil ani jednu aktivitu jako nejméně povedenou, v grafu jsou nulové hodnoty.

Předpoklad 2 se nepotvrdil.

Graf 9: Zařazení akční tvorby do výtvarné výchovy

Komentář: **Graf 9** znázorňuje, že 60 % respondentů zařazuje akční tvorbu do hodin výtvarné výchovy málokdy z důvodu nedostatku vlastních nápadů a inspirace, 40 % respondentů zařazuje často AT do hodin VV. Uvádí, že hodiny VV dětí více baví, lépe si vše zapamatují a v akční tvorbě vidí hravost a spontánnost.

Předpoklad 3 se potvrdil.

6.8 Diskuze k výsledkům dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření mělo za úkol zjistit, zda učitelé vyučují akční tvorbu ve výtvarné výchově na 1. stupni základní školy. I přesto, že byli osloveni všichni učitelé základní školy, zúčastněných bylo pouze 5 učitelů, kteří byli u všech aktivit přítomni. Ostatní učitelé vždy učili nebo to byly vychovatelky ze školní družiny, které výtvarnou výchovu nevyučují. Přítomnost učitelů na všech aktivitách byla nutným předpokladem pro vyplnění dotazníkového šetření.

Výsledky šetření potvrzují, že někteří učitelé se nebojí vyučovat akční tvorbu, protože přináší úspěchy, radost dětem a upokojení z každé povedené práce. Ostatní učitelé málokdy, neboť nemají dostatek vlastních nápadů a inspirace. Myslím si, že se pouze bojí něčeho nového. Při všech aktivitách byli velmi překvapeni, jak je to zdánlivě jednoduché a děti si dokážou poradit s každým úkolem. Nápadů a inspirace lze najít v publikacích nebo stačí se poradit u kolegů, kteří AT vyučují. Jde jen o to, překonat ten první krok a nebát se chyb nebo případného neúspěchu. Zdolat stejné bariéry, které učíme děti překonávat pomocí akční tvorby. V jiné hodině se můžeme setkat s něčím podobným, jen si to omluvíme tím, že to je něco jiného.

Šetření u dětí potvrzuje, že akční tvorba je oblíbená, protože se jedná o pestrou a kreativní činnost. Na dětech je vidět, že AT pro ně nebyla žádnou obtížnou činností a vždy byly zvědavé, co nového se opět naučí.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se nejdříve v teoretické části snažila shrnout obecně význam a principy akční tvorby ve výtvarné výchově a následně poukázat na její význam v rozvoji osobnosti, tedy vhodnost zařazování akční tvorby do hodin výtvarné výchovy v základním vzdělávání. Principem akční tvorby je hravost, fantazie a práce s těmito atributy. Mnohdy může být tato činnost součástí zdánlivě obyčejné aktivity. Základem přípravy na reálný život u mnoha živočišných druhů, a neméně u člověka, jsou cílené hry, kde dochází k podvědomému cvičení skutečných situací. V tomto případě u dětí dochází k rozvoji potřebných návyků a získávání zkušeností, aniž by byly zatíženy tíhou okamžiku. Stejně tak je důležitý i myšlenkový rozvoj, včetně rozvoje několika osobnostních vlastností a dovedností nutných pro běžný život. Jsou jimi například empatie a schopnost komunikace nebo spolupráce. Právě zde se otevírá široké pole působnosti k zapojení akční tvorby ve výtvarné výchově, tedy k rozvoji jmenovaných vlastností, které se u dětí utvářejí v základech již od raného věku. Zařazením tohoto typu výuky se plně naplňuje heslo škola hrou, kdy je žák vtažen do hry, a aniž to mnohdy tuší, dochází k rozvíjení požadovaných socializačních vlastností a k utváření světonázoru. Pro tuto výuku je ale velmi důležitá pečlivá příprava pedagoga. Zejména profesionální vedení žáků a směřování jejich aktivity je podstatné proto, aby bylo dosaženo kýženého efektu. Neméně důležitým prvkem tohoto druhu výuky je dosažení určitých úspěchů žáků, byť mnohdy dílčích, protože tehdy dochází k potřebnému posilování sebevědomí zúčastněných a odbourávání přirozené bariéry z neznámého. Rozvoj akční tvorby v českých zemích v 60. a začátku 70. let podnítil poznání některých pedagogů v novém postupu výuky výtvarné výchovy, kdy není žákům učitelem vnucován přesný výsledek a postup k zadanému úkolu. Naopak je v této oblasti dána určitá volnost, čímž dochází k samostatnému rozvoji jedince a uzavřený kolektiv tak získává na pestrosti svého charakteru. Ovšem je důležitý tento pestře se rozvíjející útvar naučit i schopnosti spolupráce, kdy si každý jedinec dokáže v tomto společenském útvaru najít své platné místo. Výsledkem by tak měl být v ideálním případě jednotný kolektiv sestávající z rozmanitých svěbytných osobností, které se dokáží adaptabilně přizpůsobit různým situacím. Dosažení ideálu je velice obtížné, což je ověřováno opakovaně praxí a naznačeno v praktické části diplomové práce.

Pro praktickou část jsem si připravila deset samostatných aktivit s následným výzkumným dotazníkovým šetřením u žáků a zúčastněných učitelů, které jsem později vyhodnotila. Aktivity inspirované akcemi předních představitelů akční tvorby nejen české, ale i světové akční tvorby, jsem rozdělila do tří oblastí. U části projektu Pod širou oblohou byla zřejmá závislost na počasí, které nám pro naše činnosti přálo a ovlivnilo aktivity kladně. Druhou skupinou neočekávaně ovlivněnou vnějšími vlivy byly aktivity pojmenované Tajemství budovy, které narušila rekonstrukce školní budovy a některé prostory tak nebylo možné využít. U těchto aktivit bylo nutné operativně přizpůsobit jejich průběh, což sice mírně deformovalo původní záměry, ale nakonec se ukázalo, že všichni aktéři jsou schopni dokonalé adaptability na konkrétní podmínky a tím zase aktivita dostala další vývojový rozměr. Dalším slabým místem celého projektu jistě byla i menší účast pedagogů z prvního stupně základní školy, kde jsem praktickou část diplomové práce realizovala. Na základě osobních pohovorů s učiteli prvního stupně se nakonec do projektu zapojilo pouze pět učitelů, kteří se mohli zúčastnit všech aktivit. I přesto mohu potvrdit, že se jednalo o poměrně reprezentativní vzorek a výsledky dotazníkového šetření by tak neměly vykazovat zásadní statistickou odchylku. Výsledek potvrdil u více než poloviny učitelů malou ochotu a zejména odvahu k realizacím podobných aktivit v oblasti akční tvorby ve výtvarné výchově. Tím se potvrdil i můj předpoklad z výzkumné části projektu. Zcela jistě je tento stav dán z velké míry i neznalostí a nízkou úrovní celkového rozhledu v této oblasti u učitelů na základní škole, kde byl projekt realizován. Myslím si, že je to velká škoda, protože mé zkušenosti z praktické části realizace aktivit a následný výzkum ukázal jednoznačně kladné přijetí žáky. Ti ocenili zábavnou formu výuky, která je nejen více bavila, ale byli schopni si lépe zapamatovat jednotlivé cílené úkony z aktivit. Taktéž se potvrdil předpoklad, že děti jsou těmi nejlepšími akčními umělci již z podstaty samotné věci, protože u nich byl prostor pro kreativitu téměř nekonečný a nebyl zatím tolik svázán různými konvencemi.

Samotná realizace všech aktivit proběhla z pohledu hodnocení úspěšně a žáci pracovali se zájmem a pozitivním přístupem. Na jejich tvorbě bylo vidět nadšení a originalita. Žáci se vždy na každou novou aktivitu velmi těšili. Bavily je hry, což bylo pro ně vždy úplně něco nového. Rozmanitost a nepředvídatelnost přístupu žáků k aktivitám se projevily nejen během realizace aktivit, ale také ve vyhodnocení všech předpokladů, kdy se ani jeden předpoklad zcela nepotvrdil. Celkově projekt vyzněl

velice pozitivně a lze říci, že můj čas strávený na Základní škole Slovanka se podařilo plnohodnotně a smysluplně využít. Jsem přesvědčena, že realizovaný projekt zanechal určitou stopu, jak u žáků, tak u zúčastněných učitelů, kteří v příštím školním roce akční tvorbu začlení do svých hodin. Mohu projekt hodnotit jako úspěšný. Všem zúčastněným patří moje velké poděkování, zejména žákům třídy 5. B v čele s jejich třídní učitelkou Mgr. Janou Pancovou.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

MORGANOVÁ, P. *Akční umění*. Vyd. 2. Olomouc: J. Vacl, 2009. 277 s. ISBN 978-80-904149-1-4.

ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2003, 56 s. ISBN 80-729-0121-4.

ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995, 195 s. ISBN 80-238-3744-3.

FÍŠER, Z., HAVLÍK, V., HORÁČEK, R. *Slovem, akcí, obrazem – příspěvek k interdisciplinaritě tvůrčího procesu*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5389-2.

BLÁHA, J., SLAVÍK J. *Průvodce výtvarným uměním*. 1. vyd. Praha: Práce, 1997, 126 s. Pomocné knihy pro učitele a žáky (Práce). ISBN 80-208-0432-3.

HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2005, 129 s. ISBN 80-7290-237-7.

KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ R. *Hodnocení žáků: formy hodnocení, učitel a žák, sebehodnocení, praktické ukázky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 157 s. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-0885-X.

UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5., přeprac. a dopl. vyd., v Portále 1. Praha: Portál, 2002, 125 s. ISBN 80-717-8599-7.

KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 160 s. ISBN 978-80-210-4142-4.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika: 3.*, přepracované a aktualizované vydání. 3. upravené a doplněné vydání. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

Internetové zdroje:

Plánování a příprava výuky - úloha učitele ve výuce: 1. Úloha učitele ve výuce. [online]. [cit. 2015-02-16]. Dostupné z:

<http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1319>

Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2015-03-23].

Dostupný z WWW: < http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>. s. 12.

Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2015-03-23].

Dostupný z WWW: < http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>. s. 12-13

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky 5. třídy ZŠ	P1
Příloha č. 2: Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ	P2
Příloha č. 3: Souhlas zákonných zástupců s pořizováním fotografií jejich dítěte a jejich zveřejňováním	P4
Příloha č. 4: Ukázky výtvarných prací žáků z realizovaných výtvarných aktivit	P5

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky 5. třídy ZŠ

1) Jsem:

Chlapec

Dívka

2) Která hodina se ti nejvíce líbila?

Strom splněných přání

Můj barevný kamarád

Rozkvetlý zázrak

Puzzle

Oživé stromy

Hádej a hledej, hledej a hádej

Veselé stopy

Příběhy z přírodnin

Živé obrazy

Poselství

3) Proč se ti líbila právě tato hodina?

Bavily mě hry

Pracovali jsme společně

Užili jsme si hodně zábavy

Bylo to úplně něco nového

Jiné:

4) Byla nějaká aktivita, která se ti nelíbila a proč?

Ano

Ne

.....
.....

5) Co ses naučil(a) nového?

Pracovat v týmu

Pracovat s odpadovým materiálem

V jednoduchosti je krása

Maličkostí mohou zaujmout.

Příloha č. 2: Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ

1) Jste:

Žena

Muž

2) Do jaké věkové kategorie patříte?

Do 30 let

31 – 45 let

46 let a více

3) Která aktivita se Vám nejvíce líbila a proč?

Strom splněných přání

Můj barevný kamarád

Rozkvetlý zázrak

Puzzle

Oživlé stromy

Hádej a hledej, hledej a hádej

Veselé stopy

Příběhy z přírodnin

Živé obrazy

Poselství

.....

.....

4) Která aktivita se Vám nelíbila a proč?

Strom splněných přání

Můj barevný kamarád

Rozkvetlý zázrak

Puzzle

Oživlé stromy

Hádej a hledej, hledej a hádej

Veselé stopy

Příběhy z přírodnin

Živé obrazy

Poselství

.....

5) Zařazujete Akční tvorbu do svých hodin?

- Často
- Málokdy
- Nikdy

Proč?

.....

Příloha č. 3:

Souhlas zákonných zástupců s pořizováním fotografií jejich dítěte a jejich zveřejňováním

V souladu s ustanoveními zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, zákona č. 40/1964, občanský zákoník a zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, Vás žádáme o vyjádření souhlasu:

Souhlasím, aby byly pořizovány fotografie mého dítěte pro účely diplomové práce paní Hany Kratochvílové. Souhlasím s tím, že tyto záznamy mohou být zveřejněny pouze v diplomové práci.

SOUHLASÍM/NESOUHLASÍM (*nehodící se škrtněte*) s fotografováním mého dítěte:

Jméno dítěte:

Narozené:

Adresa:

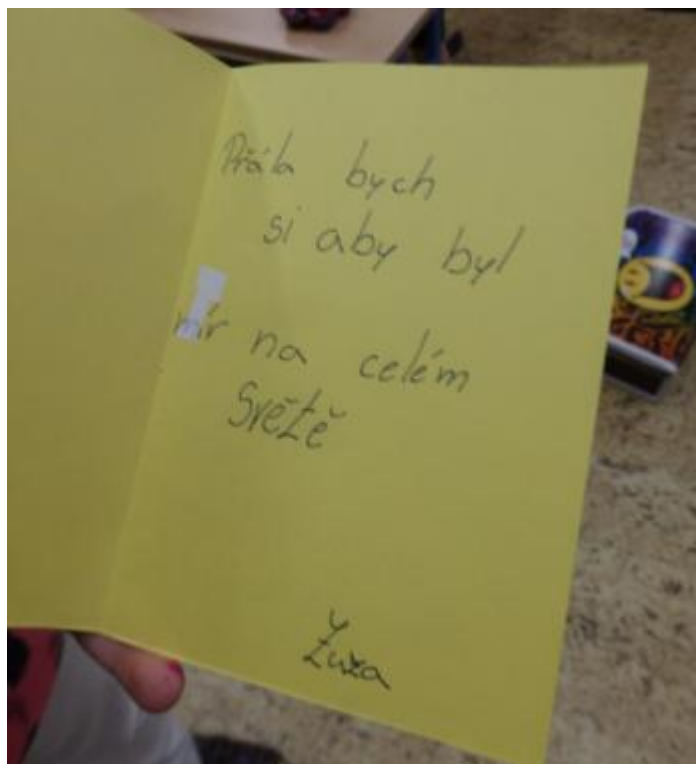
Zákonný zástupce žáka:

V dne

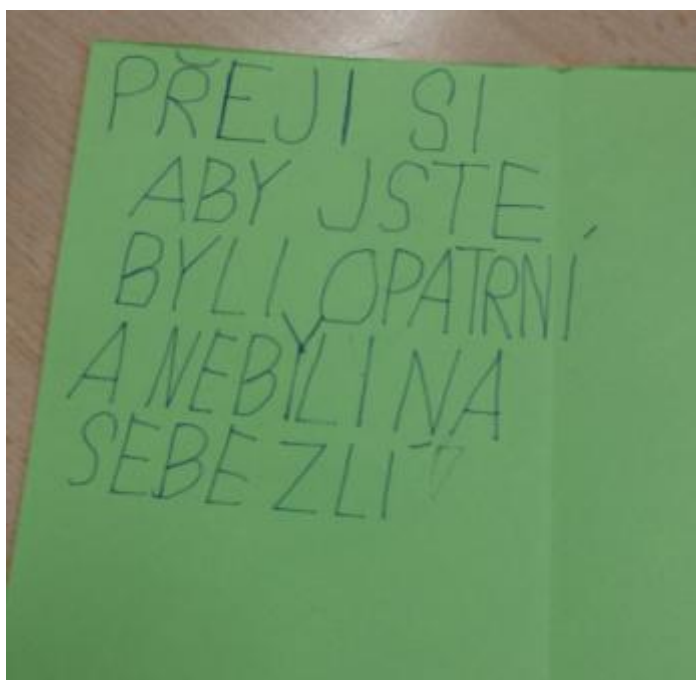
.....
podpis zákonného zástupce

Příloha č. 4: Ukázky výtvarných prací žáků z realizovaných výtvarných aktivit

„Strom splněných přání“

Obr. 11: Strom splněných přání - jedno z přání

Obr. 12: Strom splněných přání - další přání

Obr. 13: Strom splněných přání - Jsme před školou, kde bude za chvíli věšet přání

Obr. 14: Strom splněných přání – přáníčka zavěšujeme na vybraný strom před budovou školy

Obr. 15: Strom splněných přání – další ukázka přání

Obr. 16: Strom splněných přání – poupravený nápis na Strom přání

„Můj barevný kamarád“

Obr. 17: Můj barevný kamarád – začátek aktivity

Obr. 18: Můj barevný kamarád – balonky už dostávají tvář kamaráda

Obr. 19: Můj barevný kamarád

Obr. 20: Můj barevný kamarád – kamarádi se seznamují

„Rozkvetlý zázrak“

Obr. 21: Rozkvetlý zázrak – na začátku aktivity

Děti mají zabarvené obličej, protože jsem nedostala souhlas zákonných zástupců s pořizováním fotografií jejich dítěte a jejich zveřejňováním v DP.

Obr. 22: Rozkvetlý zázrak – třetí krok aktivity – vybarvování temperou

Obr. 23: Rozkvetlý zázrak

Obr. 24: Rozkvetlý zázrak

Obr. 25: Rozkvetlý zázrak – čtvrtý krok aktivity – tvarování kytky nad svíčkou

Obr. 26: Rozkvetlý zázrak – poslední krok – vlepování víčka do středu kytky

Obr. 27: Rozkvetlý zázrak – kytky z PET lahví před budovou školy

Obr. 28: Před budovou školy u plnění aktivit „Rozkvetlý zázrak“ a „Strom splněných přání“

„Příběhy z přírodnin“

Obr. 29: Příběhy z přírodnin – stavební materiál na domky pro skřítky

Obr. 30: Příběhy z přírodnin – práce v plném proudu

Obr. 31 - 32: Příběhy z přírodnin – hotová obydlí pro skřítky

„Oživlé stromy“

Obr. 33: Oživlé stromy – Bohužel fotografie nezachytne pohyb a je to škoda, neboť zde byly listnaté stromy, které se ve větru ohýbaly až k zemi

Obr. 34: Oživlé stromy

„Hádej a hledej, hledej a hádej“

Obr. 35: Hádej a hledej, hledej a hádej

Obr. 36: Hádej a hledej, hledej a hádej – Přípravy aktivity

Obr. 37: Hádej a hledej, hledej a hádej – Začátek hádanky

Obr. 38: Hádej a hledej, hledej a hádej – druhá část hádanky

Obr. 39: Hádej a hledej, hledej a hádej – Třetí část hádanky

Obr. 40: Hádej a hledej, hledej a hádej – Čtvrtá část hádanky

Obr. 41: Hádej a hledej, hledej a hádej – Poslední část hádanky a navíc odpověď má Martinka schovanou v dlani

„Živé obrazy“

Obr. 42: Živé obrazy – Vyprávění příběhu o paní učitelce – motivace

Obr. 43: Živé obrazy – Příprava na aktivitu a rozdělení podle barev

Obr. 44: Živé obrazy – Děti ze svých těl vytváří duhu

Obr. 45: Živé obrazy – Krásná duha

Obr. 46: Živé obrazy – S dětmi jsem vytvořila název třídy, která se na všech aktivitách podílela – 5. B

Obr. 47: Živé obrazy – Děti si hrály dál s barvami triček – slunce a mrak

Obr. 48: Živé obrazy – Zde se dívky dohodly, že udělají mrkev

Obr. 49: Živé obrazy – Zde se skupina se zelenými tričky rozhodla, že udělá strom

„Veselé stopy“

Obr. 50: Veselé stopy – Začátek aktivity

Obr. 51: Veselé stopy – Práce ve dvojicích

Obr. 52: Veselé stopy – Vchod do školy, kudy chodí děti také do klubu a družiny

Obr. 53: Veselé stopy – Anička a Anetka to pořádně zamotaly

Obr. 54: Veselé stopy – První zatěžkávací zkouška

Obr. 55: Veselé stopy – Nyní děti pracují na finálních úpravách stop

Obr. 56 – 57: Veselé stopy – Dívky testují svoje stopy

„Poselství“

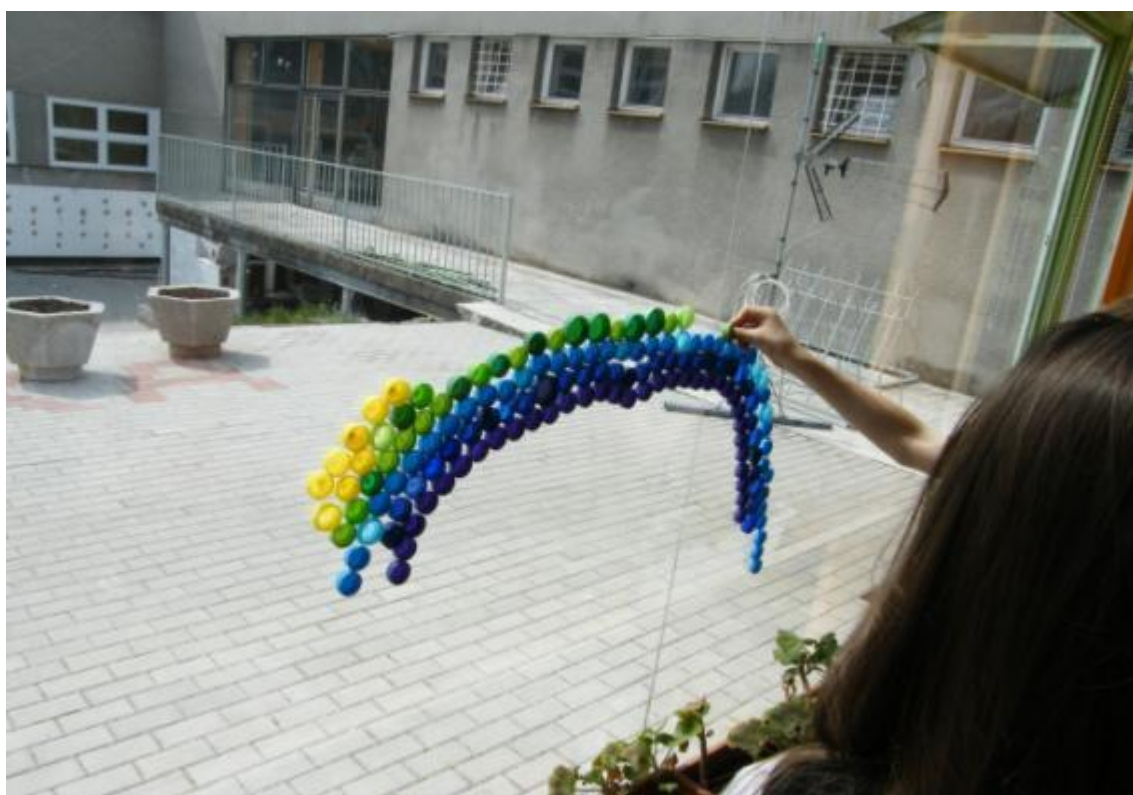
Obr. 58: Poselství - Děti rozdělují víčka podle barev. Hra na Popelku

Obr. 59: Poselství - Mravenčí práce – děti polepují víčka oboustrannou lepicí páskou

Obr. 60: Poselství - Jsme na místě, kde bude aktivita probíhat

Obr. 61: Poselství – Začátek duhy

Obr. 62: Poselství – Duha je skoro hotová, nyní budeme čekat, zda se povede duhu dokončit

Obr. 63: Poselství – Třída 5. B

Obr. 64: Poselství – Vzkaz pro ostatní – Přidejte se k Nám!

Obr. 65: Poselství – Opravdu se povedlo duhu dokončit ještě v den, kdy vznikla